

naukam.triada.in.ua

НАУКОВЕ МИСЛЕННЯ

Громадське об'єднання «ВЕКТОР ПОШУКУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ
учасників двадцять шостої всеукраїнської
практично-пізнавальної конференції

Частина I

"НАУКОВА ДУМКА СУЧАСНОСТІ І МАЙБУТНЬОГО"

Дніпро, 2019

ЗМІСТ

Галузь: «Технічні науки»

Усенко В.Ю. ШУМ ПОВІТРЯНИХ ГВИНТІВ	3
---	----------

Галузь: «Технічні науки (оцінювання якості продукції)»

Шведова В.В. МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРОЛЬНИХ КАРТ ПРИ СТАТИСТИЧНОМУ КЕРУВАННІ ЯКІСТЮ	6
---	----------

Галузь: «Медицина»

Корчинський В.С., Скляренко Д.С. МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ АРТЕРІАЛЬНІЙ ГІПЕРТЕНЗІЇ З ВИСОКИМ СЕРЦЕВО-СУДИННИМ РИЗИКОМ	12
--	-----------

Лабінський А.Й., Лабінська Г.Б. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ХВОРОБИ ПАРКІНСОНА	15
---	-----------

Галузь: «Педагогіка»

Вацеба М.І. ВПЛИВ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ВСЕБІЧНИЙ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	19
---	-----------

Стражнікова І.В. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	24
---	-----------

Галузь: «Педагогіка. Психологія»

Петрашук О.О. АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	29
---	-----------

Галузь: «Економічні науки»

Вакулич М.М., Пархоменко О.А. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ПРЕМІЮВАННЯ ТА ІНШИХ ПРОГРАМ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ НА ТОВ «АГЕНЦІЯ «ДЖЕБ»	35
--	-----------

Галузь: «Економіка»

Алескерова Ю.В., Бусько І.М. ФІНАНСОВІ ПОТОКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ	40
---	-----------

Коструб Л.М., Рахній О.Ю., Самко О.О. ПОГІРШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ – НАСЛІДОК СВІТОВОГО ПОЛПШЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ	45
--	-----------

Присяжнюк А.Ю. РОЗВИТОК ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	51
---	-----------

Руденко Т.С. СУТНІСТЬ ТА ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВНОГО КАПІТАЛУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ	54
Семенчук Д.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ	59

ШУМ ПОВІТРЯНИХ ГВИНТІВ

Усенко В'ячеслав Юрійович
начальник відділу силових установок
ДП «Антонов»
Україна, Київ

***Анотація.** В роботі розглянуто шум повітряних гвинтів. У структурі шуму повітряного гвинта виділяють широкосмугову і дискретну складові. Широкосмугова складова характеризується вихровим шумом, що викликаний зривом вихорів з задньої кромки лопаті. Дискретна складова характеризується шумом обертання. Шум обертання включає в себе шум, який обумовлений впливом на середовище стаціонарних аеродинамічних навантажень, і об'ємний шум. Для трансзвукових гвинтів характерним джерелом шуму є шум за рахунок коливань стрибків ущільнень на поверхні лопаті.*

***Ключові слова:** шум, повітряний гвинт, монополь, диполь, квадруполь*

Зниження шуму турбогвинтових і турбогвинтовентиляторних двигунів є дуже актуальною проблемою. В першу чергу, це пов'язано з посиленням міжнародних стандартів нормування шуму на місцевості у зв'язку негативним впливом шуму на людей та навколишнього середовища [1].

Повітряний гвинт є основним джерелом шуму силової установки [2].

У структурі шуму повітряного гвинта виділяють широкосмугову і дискретну складові.

Широкосмугова складова характеризується вихровим шумом, що викликаний зривом вихорів з задньої кромки лопаті. Вихровий шум, що утворюється в результаті обтікання потоком лопаті гвинта, має суцільний спектр, оскільки перерізи лопаті обтікаються з різними швидкостями, в залежності від радіуса і, крім того, циркуляція за довжиною лопаті змінна. З кожної лопаті сходять суцільна безперервна за радіусом вихрова завеса. Звук випромінюється безперервно в момент зриву вихорів із задніх крайок перерізів лопаті. Вихровий шум еквівалентний квадрупольному акустичному джерелу.

Дискретна складова характеризується шумом обертання. У свою чергу, шум обертання поділяють на дві складові. Одна з них обумовлена впливом на середовище стаціонарних аеродинамічних навантажень - сил тяги і моменту на валу гвинта. Ця складова еквівалентна акустичному диполю. Друга складова шуму обертання пов'язана з кінцевою товщиною лопаті. Лопать при обертанні витісняє з навколишнього середовища об'єм, що дорівнює об'єму лопаті,

який потім знову заповнюється середовищем. Відбувається періодична зміна об'єму в будь-якій фіксованій точці простору, що знаходиться в межах гвинта. Тобто, елементарні об'єми в кожній точці простору в межах диску гвинта пульсують з тією ж частотою, що і частота шуму обертання при впливі на середовище сталих аеродинамічних навантажень на лопаті. Ця складова шуму обертання є об'ємним шумом. Об'ємний шум еквівалентний акустичному монопольному джерелу. Інтенсивність об'ємного шуму залежить від товщини профілів лопаті і від відносної швидкості.

На злітному режимі роботи повітряного гвинта перерізи лопаті обтікаються при великих кутах атаки. Це є причиною зривного обтікання лопатей. При цьому рівень шуму може бути на 10-15 дБ вище, ніж при безвідривному обтіканні лопаті [2].

Для трансзвукових гвинтів характерним джерелом шуму є шум за рахунок коливань стрибків ущільнень на поверхні лопаті. Положення стрибків ущільнення при швидкостях, що є наближеними до звукової, нестійкі, і незначні за зовнішнім впливом, зокрема, зміна частоти обертів гвинта, призводить до їх коливань і, отже, до додаткового звукового випромінювання. Вібрація лопатей також може призвести до збільшення шуму гвинта.

Згідно з рівнянням Фокс Вільямса-Хоукінгса загальне акустичне випромінювання повітряного гвинта характеризується дипольним, квадрупольним і монопольним акустичним джерелом. В загальному вигляді рівняння Фокс Вільямса-Хоукінгса записується наступним чином [3, с. 122-127]:

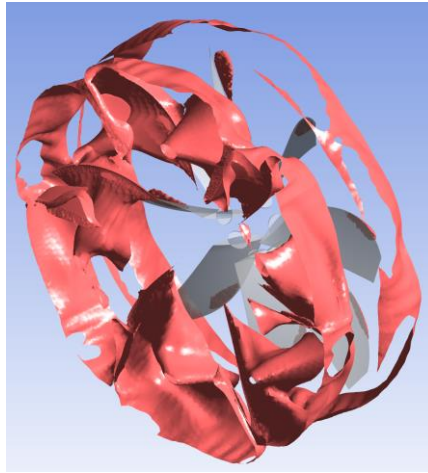
$$\rho = \frac{1}{4\pi c_0^2} \frac{\partial^2}{\partial x_i \partial x_j} \int_V \frac{T_{ij} dV}{r} + \frac{1}{4\pi c_0^2} \frac{\partial}{\partial x_i} \int_S \frac{\rho u_i u_n + p_i}{r} dS + \frac{1}{4\pi c_0^2} \int_S \frac{\partial}{\partial t} (\rho u_n) \frac{dS}{r},$$

де ρ – густина; c_0 – швидкість звуку в стаціонарному навколишньому середовищі; x_i, x_j – координати точок спостереження; V – об'єм газу; T_{ij} – тензор напружень Лайтхилла; r – радіальна координата точки спостереження в циліндричній системі координат; S – обтічна поверхня; u_i – швидкість течії в напрямі x_i ; u_n – нормальна швидкість поблизу твердої поверхні; p_i виражає силу на одиницю поверхні S , з якою потік впливає на границю в напрямі x_i .

Складові виразу можна інтерпретувати наступним чином. Перший член являє собою випромінювання звуку квадрупольними. Другий член представляє собою випромінювання дипольними, розподіленими на поверхні S . Ці джерела визначаються пульсаціями тиску і в'язкими напруженнями. Третій член представляє собою джерела звуку монопольного типу, які розташовані на поверхні S . Він характеризує той факт, що при переміщенні границі поверхні рідина виштовхується з тої області, яку вона займала [3, с. 122-127].

Шум повітряних гвинтів досліджують за допомогою натурального фізичного або чисельного експерименту. Однак натурний фізичний експеримент не дає можливості дослідити окремо акустичні джерела (монополь, диполь і квадруполь).

Застосування чисельного експерименту дає можливість якісну картину вихрового шуму, тобто квадрупольного акустичного джерела, при обтіканні повітряного гвинта. На рис.1 представлена отримана візуалізація акустичного квадрупольного джерела при обтіканні гвинта.

Рис. 1. Візуалізація квадрупольного джерела за гвинтом

Аналіз рис.1 показує, що за гвинтом утворюється вихрова завіса, що є зривом вихорів при обтіканні лопатей гвинта. У випадку співвісних гвинтів наявність вихрової завіси викликає нерівномірність потоку на вході у другий гвинт, що, в свою чергу, призводить до зривного обтікання лопатей другого гвинта.

Таким чином, можна зробити висновок, що шум гвинтів визначається вихровим шумом і шумом обертання. Додатково для трансзвукових гвинтів характерним джерелом шуму є шум за рахунок коливань стрибків ущільнень на поверхні лопаті. Спектр шуму має широкосмугову і дискретну складову.

Результати моделювання показали, що за гвинтом утворюється вихрова завіса яка є джерелом вихрового шуму і нерівномірності потоку.

Література

1. Приложение 16. Охрана окружающей среды. Том I. Авиационный шум [Текст]/ Монреаль: Международная организация гражданской авиации, издание восьмое, 2017. -264с.
2. Мунин, А. Г. Авиационная акустика [Текст]/ А.Г. Мунин, В.Е. Квитка. – М.: Машиностроение, 1973.– 448с.
3. Голдстейн, М. Е. Аэроакустика [Текст]/ М. Е. Голдстейн. – М.: Машиностроение, 1981. – 294 с.

Галузь: «Технічні науки (оцінювання якості продукції)»

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРОЛЬНИХ КАРТ ПРИ СТАТИСТИЧНОМУ КЕРУВАННІ ЯКІСТЮ

Шведова Вікторія Вікторівна

доцент,

кандидат технічних наук,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

***Анотація:** В статті систематизовано контрольні карти за групами, що дозволяє підвищити ефективність їх використання, шляхом встановлення відповідності прояву ознаки якості, методу оцінювання якості та шкали відображення ознаки.*

***Ключові слова:** контрольні карти, карти Шухарта, статистичне оцінювання якості*

Одним з достатньо поширених на сьогоднішній день інструментів керування якістю різноманітних процесів (зокрема і виробничих) та надання послуг є контрольні карти, найбільш поширеними та відомими з яких є карти Шухарта. Незважаючи на те, що контрольні карти не можна вважати єдиним, високо достовірним джерелом інформації про стан процесі (процес (process) – спосіб дій на будь-якій конкретній стадії виробництва продукції або при обслуговуванні [1]), вони являють собою зручний і простий у використанні інструмент, який є достатньо ефективним індикатором стану керуваності процесу за умови правильного і адекватного використання цього інструмента.

При виборі контрольної карти перш за все потрібно базуватися на проявах тих ознак якості продукції, які оцінюють чи вимірюють, що в свою чергу обумовлюють вибір шкали [2] та методу оцінювання цієї ознаки. Розрізняють метод за альтернативною (якісною) ознакою та метод за кількісною ознакою. Метод за альтернативною (якісною) ознакою (method of attributes) – реєстрація наявності або відсутності деякої ознаки у кожній одиниці групи, що розглядається, та підрахунок кількості одиниць, які мають або не мають цю ознаку, або того скільки таких подій зустрічалось в одиниці, групі або області [1]. Один з найпоширеніших методів за альтернативною ознакою є статистичний приймальний контроль за альтернативною ознакою відсотка невідповідних одиниць продукції. Метод за кількісною ознакою (method of variables) – вимірювання та запис числових значень ознаки для кожної одиниці продукції групи, що розглядається, призначені для зіставлення з деякою неперервною шкалою [1].

Перелік контрольних карт, наведений в [1] можна систематизувати, виділивши контрольні карти, що дозволяють оцінювати стан процесу за: альтернативною ознакою; експертними оцінками; кількісною ознакою; з використанням додаткового опрацювання даних; за комплексною ознакою (рис. 1).

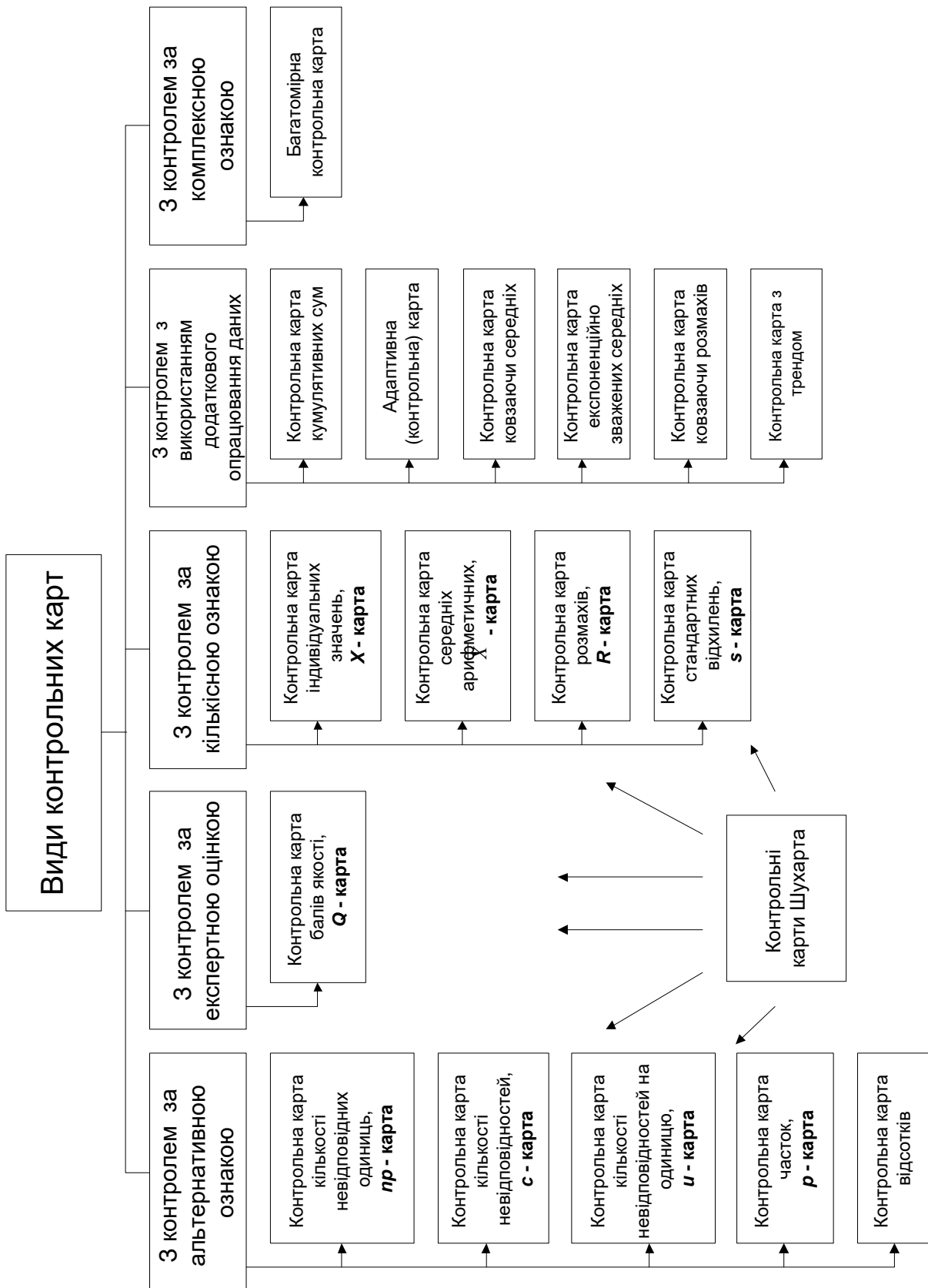

Рис. 1. Види контрольних карт.

Група карт, що здійснюють опрацювання за альтернативною ознакою є найбільшою вважаючи на власне простоту застосування такого способу контролю.

Група карт, що здійснюють опрацювання за альтернативною ознакою [1]:

- **Контрольна карта кількості невідповідних одиниць** (*number of nonconforming items chart*); *np - карта* – контрольна карта для оцінювання процесу за загальною кількістю одиниць у вибірці, в яких виникла невідповідність за даною групою невідповідностей.
- **Контрольна карта кількості невідповідностей** (*count chart*); *c - карта (c chart)* – контрольна карта, призначена для оцінювання процесу шляхом підрахунку кількості невідповідностей за даною групою невідповідностей на основі вибірки.
- **Контрольна карта кількості невідповідностей на одиницю** (*count per unit chart*); *u - карта* – контрольна карта, призначена для оцінювання процесу шляхом підрахунку середньої кількості невідповідностей на одиницю за даною групою невідповідностей на основі вибірки.
- **Контрольна карта часток** (*proportion chart*); *p - карта (fraction chart)* – контрольна карта для оцінювання процесу за частками одиниць, в яких виникла невідповідність за даною групою невідповідностей, від загальної кількості одиниць у вибірці.
- **Контрольна карта відсотків** (*percent chart*) – контрольна карта для оцінювання процесу за відсотком одиниць, в яких виникла невідповідність за даною групою невідповідностей, від загальної кількості одиниць у вибірці.

До групи карт, що здійснюють опрацювання за експертними оцінками можна віднести одного представника [1]:

- **Контрольна карта балів якості** (*quality score chart*); *Q - карта* – контрольна карта для оцінювання процесу за балами якості продукції. Якщо оцінку процесу проводять за зваженою сумою невідповідностей, що відносяться до різних груп, карту балів якості називають **картою зваженої якості**.

Група карт, що здійснюють опрацювання за кількісною ознакою [1]:

- **Контрольна карта індивідуальних значень** (*individual observation chart*); *X - карта (X chart)* – контрольна карта для оцінювання рівня процесу за індивідуальним спостереженням у вибірці.
- **Контрольна карта середніх арифметичних** (*average chart*); $\bar{X}$ - карта ($\bar{X}$ chart) – контрольна карта, призначена для оцінювання відмінностей різних підгруп на основі середніх в підгрупі.
- **Контрольна карта розмахів** (*range chart*); *R - карта* – контрольна карта для оцінювання мінливості процесу за розмахом в підгрупах.

- **Контрольна карта стандартних відхилень** (*sampling standard deviation chart*); *s-карта* – контрольна карта для оцінювання мінливості процесу за вибіркоvim стандартним відхиленням в підгрупах.

Група карт з використанням додаткового опрацювання даних [1]:

- **Контрольна карта кумулятивних сум**; (*cumulative sum chart*); *КУСУМ - карта* – контрольна карта, на якій наносять значення накопиченої суми відхилень статистик послідовних вибірок від цільового значення. Коли в процесі відбулися зміни, суми обнуляють. Ордината кожної нанесеної точки являє собою алгебраїчну суму попередньої ординати та самого останнього відхилення від цільового значення. КУСУМ – карти загалом інтерпретують за допомогою накладання на них масок (шаблонів), причому сигнал виникає в тому випадку, коли лінія кумулятивної суми перетинає границю маски або торкається її.

- **Адаптивна (контрольна) карта** (*adaptive control chart*) – контрольна карта, яка використовує моделі прогнозування процесів для оцінки майбутнього ходу процесу, якщо не проводять ніяких змін, і для кількісного визначення змін, які потрібно виконати, щоб утримати відхилення процесу в прийнятних границях.

- **Контрольна карта ковзаючи середніх** (*moving average control chart*) – контрольна карта для оцінювання рівня процесу за середнім арифметичним останніх n спостережень, в яких нове спостереження замінює більш старше з $n+1$ останніх спостережень.

- **Контрольна карта експоненційно зважених середніх** (*exponentially weighted moving average control chart*) – контрольна карта для оцінювання рівня процесу за експоненційно згладженим ковзаючим середнім арифметичним.

- **Контрольна карта ковзаючи розмахів** (*moving range control chart*) – контрольна карта для оцінки мінливості процесу за розмахом останніх n спостережень, в яких нове спостереження замінює більш старше з $n+1$ останніх спостережень.

- **Контрольна карта з трендом** (*trend control chart*) – контрольна карта для оцінювання рівня процесу за відхиленням середнього арифметичного за групами від очікуваного тренду в рівні процесу.

До групи карт, що здійснюють опрацювання за комплексною ознакою можна віднести одного представника [1]:

- **Багатомірна контрольна карта** (*multivariate control chart*) – контрольна карта для оцінювання процесу за рівнем двох або більшої кількості ознак. На основі таких карт здійснюють **багатомірний контроль якості** (*multivariate quality control*) – контроль якості, при якому кожна одиниця, яку перевіряють, повинна відповідати вимогам до більше ніж однієї ознаки.

Як видно з рисунку 1, до карти Шухарта можуть відноситись абсолютно різні за правилами опрацювання результатів оцінювання, вимірювання або спостереження карти. **Контрольна**

карта Шухарта (*Shwehart control chart*) – контрольна карта, що показує чи знаходиться процес в стані статистичної керованості. Це може бути карта, що використовує альтернативну ознаку (наприклад, р-карта), або карта, що використовує кількісну ознаку (наприклад, середнє арифметичне та розмах) для оцінки процесу [1].

Контрольні карти з контролем за експертною оцінкою займають проміжне місце між контрольними картами, що будуються на основі оцінювання за альтеративною ознакою та тими, що передбачають оцінювання за кількісною ознакою з наступних причин. З одного боку, експертна оцінка може бути дихотомічною, і в цьому випадку до цих експертних оцінок можна застосовувати контрольні карти з контролем за альтеративною ознакою. З іншого боку, якщо експертне оцінювання здійснюється за більшою ніж дві градацією, то тут мова може йти вже про кількісне оцінювання. Однак, в цьому випадку є певні застереження, пов'язані з особливістю шкал, в яких подаються експертні оцінки. Справа в тому, що експертні оцінки не є метричними показниками, тобто не можуть подаватися у метричних шкалах (шкалі різниць і шкалі відношень), а подаються лише за порядковою шкалою. Інакше кажучи, за оцінками якості, отриманими експертним чином не можна визначити на скільки параметр чи ознака краща або гірша, чи у скільки разів він перевищує, наприклад норму чи іншу оцінки. За порядковою шкалою можна отримати лише грацію сумарної (або кумулятивної) оцінки поміж інших аналогічним чином отриманих оцінок.

Цей факт накладає певні особливості до метрик, якими будуть оцінюватись статистичні тенденції оцінок або їх мінливість, які саме і відображаються на контрольній карті. Так для порядкових шкал не є правильним застосовувати операції знаходження середнього арифметичного та оцінки стандартного відхилення, властивого цьому показнику. Натомість доцільним буде знаходити, наприклад, медіану і стандартне відхилення, відповідне медіані.

Що стосується карт з використання додаткових даних, то при їх побудові потрібно враховувати можливу не стаціонарність груп даних, які підлягають опрацюванню, що буде відрізняти правила побудови центральних та контрольних границь на контрольній карті.

Рекомендації з відповідності методів оцінювання ознаки якості та виду контрольної карти наведено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Метод оцінювання ознаки	Група контрольної карти	Вид контрольної карти
За альтернативною (якісною) ознакою	<ul style="list-style-type: none"> Оцінювання за альтернативною ознакою; Оцінювання за експертними оцінками (контрольні карти балів з дихотомічною оцінкою) 	Контрольна карта кількості невідповідних одиниць
		Контрольна карта кількості невідповідностей
		Контрольна карта кількості невідповідностей на одиницю
		Контрольна карта часток
		Контрольна карта відсотків
За кількісною ознакою	<ul style="list-style-type: none"> Оцінювання за експертними оцінками (контрольні карти балів з багаторівневою оцінкою) 	Контрольна карта індивідуальних значень
		Контрольна карта медіан
		Контрольна карта розмахів
		Контрольна карта стандартних відхилень медіани
	<ul style="list-style-type: none"> Оцінювання за кількісною ознакою 	Контрольна карта індивідуальних значень
		Контрольна карта середніх арифметичних
		Контрольна карта розмахів
		Контрольна карта стандартних відхилень середнього
	<ul style="list-style-type: none"> Оцінювання з використанням додаткового опрацювання даних за комплексною ознакою 	Контрольна карта кумулятивних сум
		Адаптивна (контрольна) карта
		Контрольна карта ковзаючі середніх
		Контрольна карта експоненційно зважених середніх
		Контрольна карта ковзаючі розмахів
		Контрольна карта з трендом
		Багатомірна контрольна карта

Література

1. ДСТУ ISO 3534-1:2008 Статистика. Словник термінів і позначки. Частина 1. Загальні статистичні терміни та терміни теорії ймовірностей (ISO 3534-1:2006, IDT).
2. Ціделко В.Д., Яремчук Н.А., Шведова В.В. Систематизація вимірюваних величин і складових невизначеності // Наукові праці V Міжнародної науково-технічної конференції «Метрологія та вимірювальна техніка». Метрологія -2006. – Харків, 2006. – С. 48 – 50.
3. ДСТУ ISO 7870-2:2016 Статистичний контроль. Карти контрольні. Частина 2. Карти Шухарта (ISO 7870-2:2013, IDT).

Галузь: «Медицина»

МЕТОДИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ АРТЕРІАЛЬНІЙ ГІПЕРТЕНЗІЇ З ВИСОКИМ СЕРЦЕВО-СУДИННИМ РИЗИКОМ

**В.С. Корчинський,
доктор мед. наук, професор
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»**

**Скляренко Д.С.,
студент 6 курсу групи ФТЄ 17 З
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»**

Артеріальна гіпертензія в осіб літнього віку – важлива клінічна і соціальна проблема, оскільки зумовлює суттєве збільшення ризику серцево - судинних подій і інсультів, серцевої недостатності, інфаркту міокарда і раптової смерті. Зв'язок артеріальної гіпертензії із захворюваністю і смертністю від серцево - судинних причин у літніх людей чітко доведено у Фремінгемському дослідженні та інших. У віці 25-34р. небезпека розвитку серцево — судинних ускладнень м'якої артеріальної гіпертензії, протягом найближчих 10р. становить менше 1%, а у віці 65 - 74р. - перевищує 30%.

Епідеміологічні дані свідчать про значну поширеність артеріальної гіпертензії в Україні, високу захворюваність і смертність від їх ускладнень у літніх пацієнтів. Згідно з статистичними даними в 2006р. в Україні нараховувалося 10 млн. людей у віці 60р. і старше, що складає 20% населення країни. Розповсюдженість артеріальної гіпертензії збільшується з віком і складає 60% серед пацієнтів похилого віку.

Не дивлячись на високу розповсюдженість АГ у літніх осіб, лікарі довго остерігалися активного зниження АТ у цієї категорії хворих, і огляду на можливі побічні ефекти терапії. Клінічні дослідження здійснені останнім часом переконливо довели користь зниження АТ при ізольованій систолічній гіпертензії (ІСГ), дозволили з'ясувати оптимальні цільові рівні АТ, виявити цілий ряд особливостей, що впливають на перебіг АГ, вибір терапії. Це дозволило виділити проблему АГ у осіб похилого віку в окрему тему, яка де в чому відрізняється від аналогічної проблеми у людей більш молодого віку. До таких особливостей, відносяться порушення еластичності судинної стінки (підвищена артеріальна жорсткість) наявність ендотеліальної дисфункції, підвищення чутливості до натрію, більша частка ІСГ. а також здатність до постуральної гіпотензії, виникнення гіпертензії «білого халату».

Крім того, високий ступінь коморбідності веде до поліпрагмазії: пацієнти у віці 60-69р. змушені в 50% випадків приймати від 3 до 5 різних лікарських препаратів. Вік, рівень поліморбідності і поліпрагмазії в даний час визначені як основні фактори розвитку побічних реакцій медикаментозної терапії і медикаментозної хвороби.

Однак на фоні широкого використання сучасних гіпертензивних засобів зниження рівня АТ у більшості хворих похилого віку залишається недостатнім.

Усе сказане обумовлює необхідність пошуку активних лікувальних втручань у хворих на ІСГ, основою яких можуть бути немедикаментозні методи терапії, позбавленні недоліків фармакологічної корекції захворювань. Крім того, методи немедикаментозного лікування мають широкий діапазон дії на патофізіологічні механізми АГ (О. І. Сорокіна 1989; В. С. Корчинський 1996), у той час, як лікарські препарати впливають тільки на окремі ланки складного патогенезу АГ. Вони не викликають алергічних реакцій, кумулятивного ефекту, здатні подовжувати дію антигіпертензивних препаратів, які призначаються в менших дозах. Цим зумовлений пошук ефективних немедикаментозних методів, в тому числі і фізичних факторів, у профілактиці, лікуванні та реабілітації хворих на АГ похилого віку.

Мета дослідження: Дослідити особливості застосування методів фізичної реабілітації у хворих на артеріальну гіпертензію похилого віку і удосконалити їх систему фізичної реабілітації.

Завдання дослідження:

1. *Вивчити особливості патогенетичних механізмів артеріальної ГІПЕРТЕНЗІЇ ПОХИЛОГО ВІКУ.*
2. *З'ясувати основні принципи застосування методів фізичної реабілітації при артеріальній гіпертензії похилого віку, вплив методів фізичної реабілітації на стан центральної гемодинаміки і її вегетативної регуляції.*
3. *Розробити програму фізичної реабілітації цієї категорії хворих.*
4. *Удосконалити систему лікування та реабілітації хворих на артеріальну гіпертензію похилого віку.*

Клінічна характеристика хворих і методи дослідження

Відповідно до мети дослідження було обстежено 32 хворих з ізольованою систолічною гіпертензією (всі чоловіки) віком від 65 - 75р., середній вік складає 69,1 $\pm$ 2.4 роки. Хворі були обстежені у відповідності до рекомендації Української асоціації кардіологів 2008р. Симптоматичний генез артеріальної гіпертензії був виключений і встановлений діагноз ізольована систолічна гіпертензія. Після цього хворі були розподілені на 2 групи: для проведення патогенетично обґрунтованого санаторно-курортного лікування (основна група 17 чоловік) і санаторно-курортного лікування згідно із загально прийнятим протоколом (15 чоловік контрольна група).

Стан центральної гемодинаміки вивчали за методикою В. Кубічеку (1966) в модифікації Ю.Т.Пушкаря (1986) на двоканальному реоплатизмографі РПГ- 2 - 02. Тип центральної гемодинаміки ідентифікували за величиною коефіцієнту резерву, який дорівнює відношенню фактичної величини хвилинного об'єму кровообігу до належної за умови спокою. Для комплексної оцінки функції вегетативної нервової системи проводили анкетування хворих (А. М. Вейн і спів. 2003) до і після лікування. Стан вегетативного тонусу оцінювали методом варіаційної пульсометрії (Р. М. Баєвський 1984).

Отримані результати опрацьовувалися методом варіаційної статистики. Результати подані у вигляді середнього значення (М)і помилки середньої величини (m) Вірогідність різниці кількісних даних вираховувались за допомогою критерій t-student.

Хворим основної групи проводили оцінку ризику серцево — судинних ускладнень і розробляли програму фізичної реабілітації. Основними завданнями програми реабілітації були:

1. Стабілізація перебігу артеріальної гіпертензії.
2. Подальше підвищення фізичної працездатності хворих.
3. Корекція наявних факторів ризику.
4. Вторинна профілактика ускладнень артеріальної гіпертензії.

На початку лікування призначали адаптаційний період в подальшому в міру звикання до клімату і рухового навантаження - щадний (I), тонізуючий (II), санаторно- курортний режим.

Програма фізичної реабілітації включала базові заходи і патогенетично обґрунтовані бальнеофізіотерапевтичні процедури: лікувальне харчування, масаж, дозовану ходьбу, радонові ванни, фізіотерапевтичні методи вегетостабілізуючої і гіпотензивної дії.

Радонові ванни призначали з концентрацією 20-40 нКи/л, температурою 34-36оС тривалістю 8-15хв. через день, курс лікування 12-14 ванн.

Низькочастотну магнітотерапію призначили на сегментарні зони в проекції шийних симпатичних і верхньо-грудних симпатичних гангліїв CV-TIV індуктивністю 10-15 мТл, 10хв. і поступово збільшити до 30-40 мТл і 15-20 хв. Надсудинна лазерна терапія призначалася на проекції сонних та ліктьових артерій, потужністю 2мвт.

Програма фізичної реабілітації передбачати корекцію наявних факторів ризику:

- обмежити вживання кухонної солі;
- зменшити масу тіла при її надлишку;
- обмежити вживання алкогольних напоїв;
- зменшити вживання насичених жирів холестерину;
- відмова від куріння;
- збільшити фізичну активність;
- медикаментозна корекція функції органів-мішеней.

Позитивний ефект запропонованих реабілітаційних технологій полягатиме в реалізації багатокомпонентного підходу до оцінки та модифікації серцево - судинного ризику у хворих на АГ похилого віку, що дозволить суттєво зменшити можливість серцево-судинних ускладнень.

Література:

1. Реабилитация кардиологических больных / Под ред. К. В. Ледова, В. Н. Преображенский — М.: ГЭОТАР — Медиа, 2005 — 288с.
2. Б. И. Шулуто артериальная гипертензия 2000.-СПБ, РЕНКОР. 2001р. 382с
3. Артеріальна гіпертензія у літніх осіб: особливості діагностики, диференційоване лікування. В.О. Бобров. О.Й. Жарінов, І.В. Давидов. Г.П. Верещнікова. А.П. Степаненко. О.Б.Децик. методичні рекомендації Київ 20009р. 27с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ХВОРОБИ ПАРКІНСОНА

Лабінський А.Й.,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини і біотехнологій ім. С.З.Гжицького, м Львів, ,
Лабінська Г.Б., gallabinska@gmail.com

Актуальність

Хвороба Паркінсона входить до ряду найбільш розповсюджених та інвалідизуючих неврологічних захворювань сучасного суспільства. В Україні серед дорослого населення зареєстровано 20503 пацієнта з цією недугою, що становить 54,1 випадків на 100 тис. населення. Значну проблему при лікуванні хвор Паркінсона обумовлюють сукупність немоторних виявів, особливо когнітивних, які обумовлюють швидку професійну і соціальну дезадаптацію хворих (І.М.Карабань, Р. Zis, Р. Martinez-Martin, 2015; Т. Н. Слободин та ін., 2015). Враховуючи те, що немоторні вияви хвороби можуть випереджати у часі появу основного захворювання, розробка нових методів їх ранньої корекції імовірно зможе уповільнювати розвиток та прогресування основного захворювання. Такі прояви не можливо усунути лише медикаментозним лікуванням. На думку Владімірової О. В. (2007), регулярне реабілітаційне втручання сповільнює прогресування захворювання. Тому відразу після встановлення діагнозу потрібні фізичні вправи та працетерапія. Вправи мають охоплювати всі м'язові групи й рухи у всіх суглобах для забезпечення максимального обсягу рухів. Кожне із занять тренує певну групу м'язів, але більшу частину цих вправ має бути спрямовано на

тренування тих рухів, які допомагають перебороти спричинені хворобою порушення рухової активності [1,2].

Мета роботи

Метою нашої роботи була розробка фізичних немедикаментозних методів корекції виявів хвороби Паркінсона, з допомогою гімнастичних вправ, нутриціологічної корекції харчування, гірудотерапії, масажу та апітерапії для підвищення ефективності комплексної патогенетичної терапії хвороби Паркінсона(ХП).

Методи

Нами вивчено стан хворих пацієнтів з ХП 1,5-2,5 стадії по Хену-Яру та оцінено стан хворих за шкалами оцінки немоторних симптомів (NMSS), ментальних розладів (MMSE), Монреальської шкали оцінки когнітивних порушень (МОКА)

Для лікування хворих з ХП була розроблена комплексна методика, яка об'єднувала декілька окремих немедикаментозних методів лікування: фізичні гімнастичні вправи, та релаксаційно-гімнастичні вправи, нутриціологічна терапія, апі- і гірудотерапія, масаж з елементами мануальної терапії. Такий комплекс інноваційного немедикаментозного лікування впливає одночасно на окремі ланки етіопатогенезу цієї патології головного мозку. А саме: відновлення реологічних властивостей крові без побічних явищ, які є у відомих антикоагулянтів з допомогою гірудотерапії, нутриціологічна корекція та апітерапія харчування регулює метаболізм та запобігає закрепам, інтоксикації та дегенеративним процесам в тканинах і судинах; масаж з мануальною терапією та гімнастичними вправами покращує стан м'язової системи, відновлює рухомість. Щоб навчати хворого повертатися швидше, потрібно під час поворотів використовувати більшу площу обертання, а якщо обертання здійснюється на малій площі, то застосовували метод уявного годинника. Наприклад, якщо потрібно здійснити обертання на 180 градусів, рух починаємо з правої ноги до 12, 3, та 6 години. Особлива увага приділяється висоті піднімання стопи для запобігання шаркання по підлозі[2,4]. Навчали пацієнтів вставати з положення сидячи. Для цього виконували 4 основні рухи: змістити тулуб уперед, щоб сідниці знаходилась на краю стільця; ноги відвести назад, ближче до стільця; тулуб нахилити вперед, опираючись кистями рук на підлокітники стільця; здійснити піднімання. Використання стільців з високою спинкою та підлокітниками знімає навантаження на м'язи стегон та гомілок, але для поліпшення результату реабілітації доречно зменшувати висоту спинки та з часом не використовувати підлокітники. У хворих з акінезією при виконанні піднімання зі стільця можна додавати пропріоцептивні сигнали, такі як розгойдування тулуба вперед та назад по ходу руху, а також слухові

Приділяли увагу вдосконаленню методів кінезітерапії при хворобі Паркінсона, які націлені на розробку методик тренінгу, що були б здатні вибірково впливати на такі специфічні рухові симптоми паркінсонізму, як ригідність, гіпокінезія, порушення ходи, порушення стійкості і

пози, рухливість в ліжку. Застосовували також дихальні вправи, оскільки на пізніх етапах хвороби цим пацієнтам часто властива гіповентиляція, яка сприяє розвитку пневмонії, особливо небезпечної для таких хворих [3]. Проводився тренінг порушених функцій. Залежно від синдромальних особливостей паркінсонізму застосовували вправи на розслаблення при вираженій ригідності, та вправи, що мобілізують суглоби і активують моторику (при гіпокінезії).

Результати

Оцінку стану хворих проводили до та після двомісячного курсу реабілітаційного фізичного лікування. У хворих до лікування немоторні прояви, проявлялись у вигляді різноманітних щоденних флуктуацій: біль, утруднення і уповільнення мислення, тривога та панічні атаки, депресія, галюцинації та психоз, насильний крик, стогін або плач, гіпер- або гіповентиляція, гіпергідроз, температурні стрибки, сомноленція (оглушеність), синдром неспокійних ніг - акатизія, відрижка, дисфагія, закрепи, імперативні поклики на дефекацію, труднощі з сечовипусканням, коливання артеріального тиску.

У хворих, із застосуванням методів фізичної терапії, після проведеного лікування значно покращився загальний стан здоров'я. Хворі відмічали покращення настрою, сну, підвищення денної активності та полегшення при виконанні побутових обов'язків. Інтенсивність щоденних флуктуацій значно зменшилась. У всіх пацієнтів зменшився біль, утруднення і уповільнення мислення. Стали набагато рідшими тривога та панічні атаки, депресія, галюцинації та психоз. У більшості повністю зник насильний крик, стогін або плач, стали менш інтенсивними гіпер- або гіповентиляція, гіпергідроз, температурні стрибки, сомноленція (оглушеність), синдром неспокійних ніг - акатизія, відрижка, дисфагія, закрепи, імперативні поклики на дефекацію, труднощі з сечовипусканням, коливання артеріального тиску. Оцінка стану хворих за відповідними шкалами показана в таблиці 1.

Таблиця 1

Стан хворих ХП до і після лікування(M±m).

Групи хворих	NMSS	MMSE	MOCA
1 (n=32)	71,13±0,32	25,52±0,30**	22,16±0,23**
2 (n=25)	61,04±0,39**	27,78±0,27	25,13±0,19

Примітка: ** - достовірна (p<0,01) різниця поміж групами

1 –хворі, до лікування. 2 –група хворих, після лікування

Як видно з таблиці 1, підсумковий бал в контрольній підгрупі цієї групи хворих за шкалою оцінки немоторних симптомів складав 71,13±0,32, за шкалою ментальних порушень - 25,52±0,30, за шкалою когнітивних змін - 22,16±0,23. Після проведеного лікування підсумковий бал статистично достовірно змінився в сторону покращення за всіма досліджуваними шкалами.

Висновки.

1. Розроблений та застосований інноваційний комплекс фізичного лікування хвороби Паркінсона, який поєднує сучасні медикаментозні методики лікувальної гімнастики з методами нутриціологічної корекції харчування, гірудотерапією й мануальною терапією та є ефективним в плані сповільнення темпів прогресування хвороби Паркінсона.

2. Показано доцільність застосування таких методів лікування ХП як фізична терапія, нутриціологічна корекція харчування, гірудотерапія та мануальна терапія та рекомендовано ширше впровадити їх в лікувальну практику з метою сповільнення темпів прогресування ХП.

Анотація

Була вивчена, розроблена нами комплексна методика фізичної терапії хвороби Паркінсона, яка об'єднувала декілька окремих методів лікування: релаксаційно-гімнастичні вправи, нутриціологічна терапія, апі- і гірудотерапія, масаж з елементами мануальної терапії. Показано доцільність застосування таких методів лікування та рекомендовано ширше впровадити їх в лікувальну практику.

Ключові слова

Хвороба Паркінсона, фізична терапія, нутриціологічна та апітерапія.

Література:

1. Агафонова О. Особливості фізичної реабілітації при хворобі Паркінсона / О. Агафонова, О. Білянський // Спортивна наука України. – 2014. - №3 (61). – С. 7-11.
2. Корнюхина Е. Ю. Методы медицинской реабилитации болезни Паркинсона / Е. Ю. Корнюхина // Физиотерапия, бальнеотерапия и реабилитация. – 2013 – № 3. – С. 21-24.
3. Нодель М. Р. Болезнь Паркинсона: от исследований к клинической практике. 9-й Международный форум по болезни Паркинсона 30 апреля 2010, Мюнхен, Германия / М. Р. Нодель // Неврологический журнал. – 2011. – Т. 16, № 2. – С. 60–62.
4. Wichmann R. Role of physical therapy in management of Parkinson's disease / Wichmann R. // In: Parkinson's disease. Pfeifer RF, Wszolek ZK, Ebdy M, editors. CRC Press. – 2013. – P. 937–944.

Галузь: «Педагогіка»

ВПЛИВ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ВСЕБІЧНИЙ ТА ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Вацеба Марія Іванівна

Освітній ступінь: магістр

Педагогічний факультет

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: У статті досліджується погляд на проблему використання хореографії у вихованні гармонійної особистості. Розкрито зв'язки між хореографією та музикою, завдяки яким вирішується питання естетичного розвитку дитини. Велику увагу приділяється інтелектуальному, моральному, фізичному вдосконаленню вихованців, що на перший погляд, є головними засобами в розкритті творчого потенціалу індивіда. Проаналізовано взаємозв'язок хореографії не лише з музикою, а й з театральним мистецтвом та естетичною культурою дітей.

Ключові слова: хореографія, особистість, мотив, музичне мистецтво, культура.

Article: This article deals with problem of choreography usage in education of harmonious personality. Relations between choreography and music are demonstrated; problem of aesthetic evolution of child is being resolved thanks to these relations. Special attention is given to intellectual, moral, physical improvement of the pupils, which, at first sight, are the main means in revealing the creative potential of individual. Interrelation of choreography with (not only music) and theatrical art along with aesthetic culture of children is analyzed.

Key words: choreography, personality, motive, musical art, culture.

Постановка проблеми: Існує низка науково-педагогічних досліджень (такі вчені як А. Шевчук, А. Ваганова, Н. Власова, В. Грінер та інші), в яких хореографія розглядається як один з допоміжних засобів фізичного, розумового, морального виховання дітей молодшого шкільного віку. В основі педагогічних умов до визначення змісту, педагогічний процес будується таким чином, щоб діти, здобуваючи знання, одночасно формували б свій світогляд, набували кращі погляди і риси характеру. Заняття хореографії сприяють естетичному вихованню дітей, надають позитивний вплив на їх фізичний розвиток, сприяють зростанню їхньої загальної культури,

тому можна стверджувати, що хореографічне мистецтво має багату можливість широкого здійснення виховних завдань.

Актуальною проблемою сьогодення є формування естетичної і художньої культури особистості центрі якого лежить хореографічне мистецтво, яке є найважливішим аспектом естетичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчості в цілому і творчих здібностей зокрема завжди привертала до себе увагу вчених в різних галузях науки. Відображення цього можна побачити в працях відомих вчених (Г. Гегель, Платон, Г. Сковорода, та ін..)

В. Шацька визначала предмет естетичного виховання як «виховання здатності цілеспрямовано сприймати, відчувати і правильно розуміти і оцінювати красу в навколишній дійсності – у природі, у суспільному житті, праці, явищах мистецтва» [15, с. 9].

Хореографія розкриває широкий простір для розвитку творчого потенціалу школярів, дозволяє разом із поширеною виконавською практикою дітей внести в танцювальне навчання й виховання елементи танцювально-творчої діяльності. Синкретичність хореографічного мистецтва передбачає розвиток почуття ритму, вміння чути й розуміти музику, узгоджувати з нею свої рухи, розвивати м'язову силу корпусу й ніг, рухи рук, грацію і виразність. Заняття танцями формують правильну поставу, виховують основи етикету і грамотної манери поведінки в суспільстві, дають уявлення про акторську майстерність. Танець має величезне значення у вихованні національної самосвідомості. Отже, хореографія має величезні можливості для повноцінного естетичного вдосконалення дитини, для її гармонійного духовного та фізичного розвитку. [16, с. 63].

Мета статті – є визначення особливостей впливу хореографічного мистецтва на всебічний гармонійний розвиток дитини.

Виклад основного матеріалу. Ключевський стверджував: *Щоб бути хорошим викладачем треба гнобити те, що викладаєш та любити тих, кому викладаєш.*

Ми не випадково внесли на початок слова В.І. Ключевського, хоча вони були сказані давно, але актуальні і в наші дні. Дійсно, діяльність без любові і знання вихованцям не принесе користі в будь-якому колективі, а тим більше в дитячому. Діти дуже довірливі, уважні та вдячні, та разом з тим, дуже вибагливі. Треба пам'ятати, що це дитина, давати йому можливість проявляти себе, не стримувати його емоцій, а направляти їх.

В умовах постійних соціокультурних змін, характерних для ХХІ століття збереження власних, духовних, національних та естетичних орієнтирів набувають актуальність. Значний потенціал щодо виховання дітей містить хореографічне мистецтво, яке поєднує не лише танцювальне, а й музичне, театральне та образотворче мистецтво. Хореографічне мистецтво завжди привертало до себе увагу дітей. Воно забезпечує більш повний розвиток індивідуальних

здібностей дітей, і тому навчання в хореографічних колективах має бути доступне, щоб розвинути у дітей не тільки художні навички, а й вироблення у дитини звички і норми поведінки, що збагачують їх духовно.

Батьки віддають дітей у хореографічні колективи, де вони зміцнюють здоров'я, розширюють загальний культурний і художній кругозір, який є формою задоволення духовних потреб, засобом розвитку естетичного смаку. Все це підтверджує багатофункціональний вплив хореографії на всебічний розвиток особистості. Діяльність людини завжди мотивована. Мотив – це те, що спонукає дітей до оволодіння хореографічним мистецтвом.

Про наявність суспільної спрямованості результатів танцювальної діяльності свідчить той факт, що дитина навіть у своїх перших спробах виявляє бажання, щоб на її «танок» хто-небудь дивився. У зв'язку з цим ця особливість має бути використана в педагогічному процесі як один із стимулюючих факторів. Створення атмосфери доброзичливості, взаєморозуміння по відношенню до результатів танцювальної діяльності кожної дитини з боку однолітків та дорослих спонукає її до постійного вдосконалення набутих досягнень, формує стійке бажання до оволодіння нею [3, с. 89].

Танцювальне мистецтво через зміст і форму хореографічного твору справляє широкий виховний вплив, задовольняє пізнавальні, наслідувальні потреби дітей, забезпечує різнобічну культурну орієнтацію у навколишньому світі [4, с. 71].

Провідна функція хореографічного мистецтва – вираження емоцій і почуттів. Поза вираженням це мистецтво не існує. Тому основними виражально-зображальними засобами в ньому виступають загальнолюдські засоби передавання емоцій і почуттів – інтонація, міміка, виражальні рухи, пози, жести, художньо узагальнені танцювальні рухи [4, с. 72].

Виражальні засоби впливають безпосередньо в момент сприйняття музично-пластичного образу, забезпечуючи механізм співпереживання, а продуктивне засвоєння художньої мови відбувається в процесі власного виконання творів і сприяє художньому самовираженню дитини. Водночас розуміння виражальних рухів і набуті навички їх застосування розширюють можливості спілкування дітей загалом [4, с. 70]. Заняття танцем стимулюють дитину у прагненні бути зовні стрункою, підтягнутою, красивою. Через танцювальні па виховується вміння граційно і витончено рухатися, шляхетно поводитися, задовольняються естетичні потреби та інтереси, виховуються естетичні почуття і смаки, ціннісне ставлення до мистецтва, до оточуючого світу і людей. У дитини виробляється почуття гармонії в собі, як єдності внутрішньої і зовнішньої краси [3, с. 70].

Сучасне життя народжує свої ідеали, народжує свій образний світ, які стають своєрідними символами вираження душі. У танці прояв душі, психіки людини породжує умовний тілесний знак – символ, жест. Саме вони стають у культурному середовищі засобами передачі інформації. Культура і традиції створили національну мову спілкування.

У навчально-виховній роботі рекомендується активно практикувати різноманітні форми діяльності мистецьких колективів. Варто надавати перевагу відкритим заняттям, творчим звітам, запрошувати батьків тощо.

Мистецтво танцю не може існувати без музичного супроводу. Тому успіх викладання хореографії залежить від якості тендема педагога-хореографа та концертмейстера. Успішність дітей на цій творчій ниві багато в чому залежить від того, наскільки грамотно, виразно та емоційно концертмейстер супроводжує навчальний процес, допомагаючи дітям відчувати музику і відобразити її в танцювальній пластиці. Ясне фразування, яскраві динамічні контрасти сприяють більш точному розумінню вихованцями музичного матеріалу, що сприяє результативності занять. Забезпечення емоційного розвантаження учнів, виховання культури емоцій, зміцнення м'язового корсету засобами танцю, збільшення фізичного навантаження та рухової активності повинно розглядатися як засіб формування здорового способу життя, а також як інструмент у формуванні таких специфічних видів пам'яті як: моторна, слухова, образна. Вивчення хореографії допомагає розвинути ті сторони особистісного потенціалу учня, на які зміст інших предметів має обмежений вплив: уяву, активне творче мислення, здатність розглядати явища життя з різних позицій.

Отже, вплив хореографії на розвиток дитини є прекрасним засобом виховання, оскільки:

- Організованість дитини, розширений кругозір, привчання до акуратності, зібраності, підтягнутості;
- Займаючись в колективі, діти розвивають в собі особливо цінну якість – відчуття «ліктя», почуття відповідальності за спільну справу;
- Привчають дітей чітко розподіляти свій вільний час, допомагають більш організовано продумати свої дії;
- Допомагають виявити найбільш обдарованих дітей, які пов'язують свою долю з професійним мистецтвом;
- Визначають педагогічні та організаторські здібності дітей.

Висновки: Отже, гармонійний розвиток особистості та її емоційночуттєвої сфери пов'язують із танцювальною творчістю. Діти молодшого шкільного віку становлять інтерес у гармонійному розвитку особистості засобами хореографії, адже саме в цьому віці закладається основа особистості, відбувається орієнтація на розвиток духовності, самореалізації, самовираження і формується світовідчуття, необхідне в подальшому житті. Продуктивність гармонійного виховання дітей засобами хореографії обумовлена її синтезуючим характером, що поєднує в собі музику, ритміку, театр і пластику рухів. Хореографічне мистецтво є одним із ефективних засобів усебічного розвитку особистості. Крім того, хореографічне мистецтво найуспішніше реалізує розвиток зорових, слухових і рухових форм чуттєвого й емоційного

сприйняття світу, знімає розумову втому і дає додатковий імпульс для інтелектуальної діяльності.

Відтворення учнями пластичних рухів, змістовно наповнених думками, емоціями, почуттями, сприятиме активізації зв'язків між їхнім внутрішнім станом і фізичними проявами. Хореографічна творчість сприяє підвищенню в молодших школярів рівня емоційно-чуттєвого розвитку, естетичних уявлень, понять, естетичної культури, творчого потенціалу, закладає основи знань світового мистецтва. Також простежується безсумнівний позитивний ефект впливу занять танцем на емоційне, художньо-естетичне сприйняття, на фізичний розвиток дітей, на їхній стан здоров'я. Поєднання всіх цих якостей особистості складає основний зміст її всебічного й гармонійного розвитку.

Підсумувавши все сказане, можна зробити висновок, що естетичне, фізичне, духовне виховання якнайкраще здійснюється за допомогою мистецтва хореографії. В дитячому віці хореографія повною мірою сприяє всебічному гармонійному та фізичному розвитку дитини. Отже, хореографічна діяльність містить у собі значні можливості для всебічного гармонійного розвитку особистості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Л. Методика хореографической работы в школе / Л. Бондаренко. - К., 1998. - 342с.
2. Боярчиков Н. Н. Основы хореографической работы с детьми.- С.-П.: Нева, 1999. - 130 с.
3. Годовський В.М., Арабська В.І. Теорія і методика роботи з дитячим хореографічним колективом: Методичні рекомендації, лекції, навчальна програма. - Рівне: РДГУ, 2000. - 76 с.
4. Годовський В.М., Арабська В.І. Теорія і методика роботи з дитячим хореографічним колективом: Методичні рекомендації, лекції, навчальна програма. - Рівне: РДГУ, 2000. - 76 с.
5. Голдрич О.С. Методика викладання хореографії: Навчальний посібник. - Львів: «Сполом», 2006. - 84 с.
6. Колногузенко Б.М. Методика роботи з хореографічним колективом. Ч.1. Хореографічна робота з дітьми: Навч. посібник / Б.М. Колногузенко; Харк. держ. акад. культури. – Х.: ХДАК, 2005. – 153с.
7. Тарасова Н. Б. Методика викладання танців. / Наталія Борисівна Тарасова. - М.: ПРІСТ, 2000. - 160 с.
8. Шевчук А. Дитяча хореографія / А. Шевчук. – К.: Шкільний світ, 2008. – 126 с.
9. Фріз П.І. Теорія і методика хореографічної роботи з дітьми: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Хореографія». - Дрогобич: ДДПУ, 2006. - 198с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стражнікова Інна Василівна

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика

Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

Україна, Івано-Франківськ

***Анотація.** У статті розглядаються завдання навчально-виховної діяльності вищих освітніх закладів з формування та розвитку умінь і знань, що є ключовими компонентами гендерної компетентності; особливості формування гендерної компетентності студентів в освітньому процесі. Доведено, що важливу роль у цьому процесі має посідати приклад і поведінка викладачів закладів вищої освіти, які у своїй професійній майстерності мають на гідному рівні володіти основними компонентами гендерної компетентності аби слугувати прикладом для наслідування молоді та вчити їх будувати міжособистісне спілкування на основі гендерних принципів рівності.*

***Ключові слова:** гендер, рівність, студентська молодь, компетентність, формування, особливості, освітній процес.*

У сучасному суспільстві актуальною є проблема гендерної рівності чоловіків і жінок, зміна загальних уявлень про роль обох статей та створення рівних можливостей для їх повної реалізації у всіх сферах суспільного життя, але щоб досягти цієї мети потрібно знайти взаєморозуміння між представниками обох статей, направити їх діяльність на досягнення загальної для всіх мети. Але цього важко досягти до поки жінки і чоловіки не почнуть розуміти істинний зміст поняття «гендер» та «гендерна рівність», ключем для розв'язання цієї проблеми є надання і роз'яснення основних понять цих напрямів діяльності, формування у людей гендерної компетентності. Необхідність набуття студентами компетенцій в різних галузях наук є обов'язковим не лише з точки зору професійного розвитку і вдосконалення, а й важливим компонентом функціонування і взаємодії з сучасним суспільством. Постійний розвиток суспільних думок та ідей трактує все нові погляди на життя, а отже на виховання і навчання.

Заклад вищої освіти, як один із основних інститутів соціалізації студентів, у своєму навчально-виховному процесі має включити у собі таку направленість навчання для усвідомлення студентами основних знань з цієї сфери життя. Як вже зазначалось вище саме юнацький період є найбільш сприятливим для руйнування старих поглядів на життя та

формування нових ідей та принципів, за якими в майбутньому він і будувати не лише своє професійне майбутнє, але й стосунки з протилежною статтю, виховання своїх дітей.

Звертаючись безпосередньо до поняття «гендерна компетентність», то трактувати та розуміти цей термін ми можемо у наступному вигляді: Гендерну компетентність можна визначити як характеристику, яка дозволяє особистості не бути суб'єктом і об'єктом ситуацій гендерної нерівності. Іншими словами, гендерна компетентність - це здатність чоловіків і жінок помічати ситуації гендерної нерівності у навколишньому їхньому житті; протистояти сексистським, дискримінаційним діям і впливам; самим не створювати ситуації гендерної нерівності [1].

Окрім цього гендерну компетентність можна розуміти, як динамічне утворення особистості студента, яке включає в себе уявлення про призначення чоловіка і жінки у суспільстві, особливостях особистої жіночої чи чоловічої індивідуальності, образі «Я-концепції», знань про гендерні особливості суб'єктів суспільної взаємодії; цінностях відносин до уявлень обох статей, їх взаємовідносинах [4, с. 6].

Аналіз сучасної психологічної літератури гендерної спрямованості дозволяє зробити висновок, що гендерно-компетентним можна вважати таку людину, якій притаманні егалітарний гендерні подання; у якого не виражені гендерні стереотипи; у якого відсутні гендерні упередження (забобони); для якого характерна партнерська модель відносин в поведінці і взаємодії з людьми свого та іншого статі. Компетентність демонструє реальний рівень досягнень особистості, її привласнений досвід, який постійно змінюється з розвитком особистості. Н.П. Павлик, аналізуючи структуру компетентності, зазначає, що її складають знання, уміння, навички, ставлення, емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка. І.С. Мунтян розглядає гендерну компетентність як новий, але найважливіший аспект гностичної складової професіоналізму діяльності й особистості сучасного студента та студентки, покликаною сприяти досягненню гендерної рівності й демократії членів суспільства шляхом формування їх гендерної культури [1].

Можна сказати про те, що у процесі навчально-виховного процесу в ЗВО формування гендерної компетентності має два аспекти: перший - у контексті підготовки до професійної діяльності, де тісно переплітаються професійна і гендерна компетентності; другий - підготовлені кадри формуватимуть у вихованців також гендерну компетентність, яку радше необхідно розглядати крізь призму життєвої компетентності.

Гендерної компетентності, як і кожна наука несе по собі певну структуру необхідних компонентів, формування яких і складатиме цілісну картину розуміння понять «гендера» і «гендерної рівності».

«Невід'ємною складовою гендерної компетентності є сукупність:

1. Знать: законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, знання форм і методів гендерного виховання, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів.

2. Умінь: розпізнавати гендерні аспекти, проблеми, здійснювати гендерний аналіз (збір якісної інформації у сфері гендерних відносин, що ґрунтується на розумінні гендерних тенденцій у суспільстві й використанні цих знань для розкриття наявних та потенційних соціальних проблем і пошуку рішень їх оптимального розв'язання, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.

3. Навичок: здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику тощо. Надзвичайно важливий структурний компонент – поведінка, діяльність, спрямована на утвердження ідеї гендерної рівності. За умови, коли людина буде суб'єктом активної дії, вона матиме змогу самореалізуватися, бути вільною від стереотипних поглядів, здатною до самостійного прийняття рішень» [5, 22].

Як інтегральна характеристика, гендерна компетентність визначається єдністю її структурних компонентів, що включає в себе мотиваційно-ціннісний, когнітивний і операційно-технологічний компоненти.

1. Мотиваційно-ціннісний компонент включає особистісне, змістотворне ставлення до гендерної знання, до таких понять, як гендерна роль, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи самого соціального педагога як носія всіх атрибутів. Мотиваційно-ціннісна складова передбачає успішність у виконанні гендерних ролей; засіб саморозвитку; реалізацію здібностей.

2. Когнітивний компонент включає гендерне знання, володіння процедурами його добування і проведення з ним інтелектуальних операцій.

3. Когнітивна складова припускає, що у студентів будуть сформовані наукові уявлення про гендер. В науковий опис поняття гендер введено для того, щоб провести межу між поняттям біологічна стать і соціальними і культурними імплікації, що вкладаються в концепти чоловіче - жіноче: поділ ролей, культурні традиції, відносини влади у зв'язку зі статтю людей.

4. Операційно-технологічний компонент включає здатність застосовувати компетенції у професійній діяльності при вирішенні проблем, що можуть виникнути у процесі взаємодії жінок та чоловіків і призводитимуть до конфліктних ситуацій [3, с. 76].

Формування всіх цих якостей, знань і умінь у студентів є важливим напрямом для процесу побудови нових сучасних поглядів та взаємодії усіх її членів суспільства, яке вже розвинуто у багатьох країнах Європи, на які рівняється наша держава. Але побудова правильного і цілісного навчально-виховного процесу для розвитку цих компонентів гендерної компетентності не можлива в цілому до поки викладачі і педагог також не сформує та не розвинує у собі необхідні складові нових поглядів на статус жінки і чоловіка у суспільстві.

Розуміння гендерної компетентності педагога несе в собі наступний зміст: гендерна компетенція передбачає сформованість у педагога - викладача, вчителя, вихователя – розуміння призначення чоловіків і жінок в суспільстві, їх статусу, функцій і взаємин. Важливою для педагога є здатність критичного аналізу своєї професійної діяльності як представника певного гендера.

Під гендерної компетентністю в літературі розуміється інформованість педагога щодо того, що поняття «гендер» охоплює коло психосоціальних і соціокультурних характеристик, що асоціюються з чоловічим або жіночим підлогою в рамках певної культури. Як підкреслює Г. А. Ольховик, гендерно-орієнтований педагог повинен усвідомлювати власну гендерну ідентичність, вплив своїх гендерних установок на формування гендерних уявлень і цінностей у вихованців, бачити можливості гендерної педагогіки для поліпшення якості освітнього процесу.

Гендерна компетентність педагога включає оволодіння ним організаційними, психолого-педагогічними і дидактичними аспектами керівництва навчальною і виховною діяльністю з урахуванням гендерних особливостей. В літературі в якості основних представлені змістовним, рефлексивним та організаційним компоненти гендерної компетентності педагога.

Змістовний компонент включає знання різних питань гендерної педагогіки і психології (знання про гендерні особливості суб'єктів освітнього процесу, подання про становище чоловіків і жінок в суспільстві; технологій гендерного аналізу підручників).

Рефлексивний компонент передбачає особистісне ставлення до різних гендерних проблем, наявність власної позиції з цих питань, прагнення до постійного самовдосконалення.

Організаційний компонент представлений вміннями управляти процесом гендерної соціалізації, не тільки усвідомлювати різні гендерні аспекти освіти, а й впливати на них, створювати відповідні організаційно-педагогічні умови. Організаційний компонент включає також уміння організовувати навчальний процес на основі ідей гендерної рівності, використовувати гендерний підхід у викладанні різних предметів [2, с. 28].

Проте як і для студентів важливим чинником формування гендерної компетентності педагога є створення для цього всіх необхідних умов, серед яких можна виділити наступні:

- Інтеграцію гендерних та психолого-педагогічних знань у зміст професійної підготовки сучасного соціального педагога в рамках інваріантної і варіативної частин блоку психолого-педагогічних дисциплін.

- Облік гендерних характеристик студентів при організації педагогічного процесу, формування у майбутніх педагогів усвідомлення власної гендерної ролі та індивідуального гендерного стилю поведінки в рамках педагогічної діяльності.

- Розробку технологій формування гендерної компетентності в рамках педагогічної діяльності.

- Організацію взаємодії «вищий навчальний заклад – громадська організація» для розробки проектної діяльності з формування гендерної компетентності студентів.

Таким чином, при дотриманні всіх необхідних рекомендацій можливо побудувати правильний навчально-виховний процес у закладі вищої освіти, під час якого при взаємодії студентів і викладачів будуть формуватися та проявлятися всі важливі компоненти гендерної компетентності, наявність яких є дуже важливою для побудови нового сучасного суспільства у нашій країні і у подальшому – досягнення мети гендерної рівності, адже важливим є розпочати цей шлях і йдучи по ньому, досягати нових поставлених цілей, які в подальшому і приведуть до тієї основної цілі, яку поставило для себе все людство.

Література:

1. Басистая Е. В. Гендерные стереотипы традиционной культуры. Аналитика культурологии: электронное научное издание. – 2010. – Вып. 2 (17). URL : <http://analiculturolog.ru/journal/archive/itemlist/category/34-issue-17.html>
2. Берн Ш. Гендерная психология. Москва: Олма-Прес, 2001. С. 27-29.
3. Бреслов Р. Хасан Б. Статеві відмінності і сучасне шкільну освіту. *Вопросы психологии*. 1990. № 3. С. 74–77.
4. Гендерна експертиза Українського законодавства: громадські ініціативи: Проект. Київ: Всеукраїнська громадська організація «Ліга 50/50», 2003. 163 с.
5. Пащук В. Впровадження гендерної освіти. Директор школи (Шкільний світ). 2006. № 10–11. С. 20–25.

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Петрашук Олеся Остапівна

Освітній ступінь: магістр

Педагогічний факультет

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ, Україна

***Анотація.** У статті досліджується питання про формування психологічної стійкості у дітей молодшого шкільного віку, зміцнення їх психічного здоров'я. Проаналізовано історичні аспекти розвитку арт-терапії, роль та особливості використання арт-терапевтичних технік у роботі вчителя початкових класів з метою створення комфортного середовища щодо формування всебічно розвиненої особистості молодшого школяра.*

***Ключові слова:** терапія мистецтвом, арт-терапія, молодший шкільний вік, початкова школа, психічне здоров'я, психологічна стійкість.*

Постановка проблеми. В. О. Сухомлинський неодноразово підкреслював: «Мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людської душі. Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу» [8, с. 544].

Початок ХХІ століття захопив людство прогресом науки та техніки, новітніми інформаційними технологіями, а разом з ними й труднощами, дискомфортом, незручностями в адаптації до них. Через ці незручності у житті людей з'являються стреси, емоційні переживання, різкі зміни настрою, невпевненість у своїх силах, втому, депресія, страх за майбутнє своє та майбутнє наших дітей.

З кожним днем суспільство все більше починає розуміти, що його основи закладаються у дитинстві, а найбільш цінний його здобуток – це психічне здоров'я дитини, її почуття, емоції, душа. Саме для збереження морально-духовного світу дитини, її психічного здоров'я, актуальним постає питання про пошук нових методів психотерапевтичних впливів, які допомогли б дитині «зняти тягар з тендітної душі», знайти вихід з певної життєвої ситуації, розв'язувати конфлікти з самим собою та світом, що нас оточує; знизити стреси та втому, пов'язану з навчанням і наповнювати свою душу позитивними емоціями, приємними враженнями; сприяти творчому самовираженню, розвитку уяви.

Тому, провідне місце у проблемі збереження психічного здоров'я підростаючого покоління відводиться арт-терапії – терапії мистецтвом. І особливе значення тут займає початкова ланка навчання, оскільки саме в цей період вікового розвитку дитини відбувається формування психологічної стійкості, становлення рис особистості та характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Збереження психічного здоров'я та формування гармонійно розвиненої особистості засобами арт-терапії – проблема, яка вивчалася багатьма науковцями, такими як І. Біла, Г. Васянович, Г. Ващенко, З. Кісарчук, К. Василенко, В. Верховинець, В. Діденко, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Худякова, Н. Тарабріна, Ю. Косенко, О. Лавріненко, М. Лещенко, О. Рудницька, С. Русова, В. Сухомлинський.

Актуальність і ефективність використання різних видів арт-терапії в навчально-виховному процесі освітнього закладу з метою творчого розвитку особистості, вільного самовираження і самопізнання підтверджується широким спектром наукових праць із музикотерапії (Г. Батищева, Т. Борисова, Л. Гаврилова, В. Драганчук, У. Дутчак, Н. Євстигнеєва, Т. Крижанівська, О. Олексюк, О. Отич, В. Петрушин, Г. Побережна, С. Шушарджан та ін.), ізотерапії (О. Вознесенська, О. Деркач, А. Захаров, Л. Мардер, С. Харенко та ін.), танцювально-рухової терапії (Н. Авраменко, Г. Волкова, І. Вольпер, В. Паробій, І. Шептун та ін.), бібліотерапії (Ю. Дрешер, Т. Ключенко, В. Мурашевський, В. Мясичев, В. Невський, М. Рубакін та ін.), пісочної терапії (Т. Грабенко, Н. Дикань, О. Зайва, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, М. Кисельова, Л. Лебедєва, Н. Маковецька, Н. Сакович, Л. Шик, Н. Юрченко та ін.), лялькотерапії (Н. Зинов'єва, І. Медведєва, Н. Михайлова, О. Федій, Т. Шишова, та ін.), казкотерапії (О. Бреусенко-Кузнецов, І. Вачков, А. Гнезділов, Д. Соколов, О. Тихонова та ін.) тощо.

Аналіз сучасних наукових праць з даної проблеми свідчить про доцільність застосування арт-терапевтичних технік у професійній діяльності вчителів початкових класів. Водночас проблема впровадження цих методів у розвивально-освітнє середовище школи І ступеня залишається малодослідженою і тому потребує глибокого осмислення, обґрунтування та практичного вирішення.

Мета статті полягає у розгляді проблеми формування психологічної стійкості дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії та збереження психічного здоров'я дітей як найважливішого чинника розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво – невидимий місток, що поєднує два протилежні світи: світ фантазії та реальності. Часто таємні бажання, підсвідомі почуття та емоції легше викласти у творчості, ніж виразити у словесній формі. Тому останнім часом великої популярності набуває метод лікування за допомогою художньої творчості, або арт-терапії [3, с. 90].

Перші паростки арт-терапії – лікування людської душі засобами мистецтва (образотворчого, музичного, хореографічного чи сценічного) – можна знайти ще за часів існування первісної людини. На думку багатьох дослідників, вже наскальні малюнки первісних людей відображали не лише розвиток культури та суспільного ладу свого часу, а й прагнення визначитись зі змістом людського існування і своїм місцем у цьому безмежному, такому милосердному й водночас безжалісному світі [4, с. 25].

Своєрідну роль відігравав у житті первісної людини рух: можливо люди почали танцювати і використовувати рух як засіб комунікації ще задовго до виникнення мови, адже незважаючи на давно набуте вміння розмовляти, ми й досі розпізнаємо справжні, приховані почуття, емоції оточуючих нас людей саме за допомогою міміки і жестів [2, с. 68].

Виникнення та наступний розвиток хореографічного, театрального мистецтва, ймовірно, пов'язаний із становленням перших релігійних уявлень первісних людей, оскільки звернення до духів і богів супроводжувалося цілими ритуальними діями, в яких надзвичайно оригінально переплелися всі види мистецтва, – починаючи із розпису тіла, ритуального посуду та священних печер.

Свідчення застосування музики із терапевтичною метою можна знайти, як стверджують психологи, у давньоєгипетських папірусах, давньогрецьких трактатах та, навіть, у текстах Біблії [4, с. 25].

У Давньому Єгипті, наприклад, за допомогою музики зціляли душевнохворих, катаючи їх у човнах по Нілу й заспокоюючи при цьому грою на музичних інструментах. Давні китайці вважали, що музика рятує від усіх недуг, навіть непідвладних лікарям, а в одному із племен Східної Африки існував звичай, щоб лікар приходив до хворого із маленьким дзвіночком у руці, в який він час від часу мелодійно дзвонив.

Проте, арт-терапія – це відносно новий метод лікування та профілактики психічного здоров'я людей, не лише у психотерапії, а й у соціології та педагогіці. Уперше цей термін був використаний Андріаном Хілом у 1938 році при описі своєї роботи з хворими туберкульозом і незабаром отримав широке поширення.

У науково-педагогічному розумінні арт-терапія розглядається як метод розвитку та зміни особистості, групи чи колективу за допомогою різних видів і форм мистецтва та творчості. Хоча, творчі цілі й мають велике значення, перше місце в арт-терапії все ж таки відводиться терапевтичним цілям [3, с. 90].

Сьогодні відбувається становлення нового напрямку розвитку арт-терапії – педагогічного, що полягає в певній «соціальній терапії» особистості та корекції стереотипів її поведінки засобами художньої діяльності [7, с. 28].

Педагогічний напрям арт-терапії має неклінічну спрямованість, тобто розрахований на потенційно здорову особистість, а також пов'язаний зі зміцненням психічного здоров'я дитини й виконує здебільшого профілактичні та корекційні функції [6, с. 28].

Особливість використання арт-терапевтичних методик у педагогічній практиці сучасної школи як інноваційної технології особистісно орієнтованого навчання і виховання полягає у розв'язанні низки діагностичних, психотерапевтичних, виховних, розвивальних, корекційних завдань:

1. Діагностика. У процесі арт-терапевтичної роботи вчитель має можливість отримати інформацію про розвиток та індивідуальні особливості кожного учня. У ході спостереження за дітьми під час навчальної та позакласної діяльності педагог може більше дізнатися про їх інтереси, цінності, побачити внутрішній світ, відчути неповторність кожного вихованця, а також виявити проблеми, що підлягають спеціальній корекції. Саме в процесі арт-терапевтичних занять легко виявляється характер міжособистісних стосунків, визначаються внутрішні, глибинні проблеми особистості.

2. Психотерапія. «Лікувального» ефекту можна досягти завдяки тому, що у процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, емпатійного спілкування, визнання цінностей особистості іншої людини, її почуттів, переживань, піклування про неї. У процесі роботи в учнів виникає відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху, в результаті чого мобілізується цілющий потенціал емоційної сфери дитини.

3. Виховання. При виконанні завдань з елементами арт-терапії у груповій, колективній формі роботи учні вчаться працювати й взаємодіяти в колективі, набувають навичок коректного спілкування, співчуття, взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги, що позитивно впливає на формування міцного, дружного колективу, морально-етичних загальнолюдських цінностей. У процесі спільної арт-терапевтичної роботи створюються відкриті, довірливі стосунки як з однолітками, так і з учителем.

4. Розвиток. Завдяки використанню різноманітних форм художньої експресії створюються умови, за яких кожен учень переживає успіх у тій чи іншій діяльності, самостійно справляється з поставленими завданнями. При цьому виникає «ситуація успіху», внаслідок чого в дітей формується почуття задоволеності, віри у власні сили, гідності та самоповаги. Молодші школярі вчаться вербалізації емоційних переживань, відкритості у спілкуванні.

5. Корекція. Достатньо успішно відбувається корекція образу «Я», який раніше міг бути деформованим, покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Особливо позитивні результати можуть бути отримані в роботі з молодшими школярами, в яких спостерігаються відхилення у розвитку

емоційної та вольової сфер, оскільки арт-терапевтична діяльність сприяє зниженню рівня тривожності, агресивності, страхів, сором'язливості та гіперактивності учнів [6, с. 29-30].

Арт-терапія синтезує знання з мистецтва, психології, психотерапії і педагогіки, необхідні для теоретичного осмислення процесу особистісного, культурного, художньо-естетичного розвитку, формування всебічно розвинутої особистості через мистецтво й художньо-творчу діяльність, забезпечує формуючий вплив на процеси розвитку, виховання, навчання, корекцію засобами мистецтва [5, с. 116].

Аналізуючи потенціал використання арт-терапії у навчально-виховному процесі закладів освіти, особливу увагу варто відвести різноманіттю форм його організації:

1. Казкотерапія розвиває творчі можливості, розширює світогляд, допомагає розвитку самопізнання й самовдосконалення, покращує взаємодію з оточуючим світом, формує здатність до протистояння негативного емоційного впливу соціального середовища.

2. Лялькотерапія надає можливість визначити мотиви, підсвідомі бажання, риси характеру та моделі поведінки; позитивно впливає на саморозвиток особистості, підвищує самооцінку, корегує емоційну сферу, спонукає до розвитку внутрішньої мотивації та гнучкості у прийнятті рішень.

3. Ізотерапія – спонтанний творчий малюнок, який допомагає відчувати, зрозуміти себе і вільно виражати свої думки й почуття, відображає теперішнє та допомагає моделювати майбутнє; позитивно впливає на активізацію взаємодії абстрактно-логічного і конкретно-образного мислення, розвиває психічні процеси (зір, увагу, пам'ять, уяву, рухову координацію, мову).

4. Фототерапія – процес творчого самовираження, який сприяє розвитку, зціленню й адаптації, покращує взаємодію з соціумом, призводить до досягнення тих або інших позитивних психосоціальних ефектів, особистісного саморозкриття та самовиявлення.

5. Тілесно-рухова терапія (активні рухові вправи, вербальні способи вивільнення емоцій, різні техніки тілесної дії) відкриває розуміння свого тілесного стану та неусвідомлюваних тенденцій, потреб і конфліктів, розвиває взаємодію та груповий контакт, сприяє розвитку самосвідомості й самодослідження, покращує самопочуття і зміцнює психічне здоров'я.

6. Музикотерапія використовується для стимуляції психічного розвитку (підвищення соціальної активності, набуття нових форм емоційної експресії, полегшення засвоєння позитивних установок), регулювання психовегетативних процесів, корекції темпу діяльності.

7. Драматерапія надає можливість самовизначитись та відтворити нові ролі, альтернативні поведінкові стилі через драматичну дію-гру.

Вищезазначені технології можуть бути як групові, так і індивідуальні, де перевага надається роботі арт-терапевтичними методами саме в групі, яка дозволяє розвивати ціннісні соціальні навички, формує адекватну самооцінку і веде до зміцнення особистісної ідентичності. Завдяки

взаємній підтримці, групова робота дозволяє спостерігати результати своїх дій і їх вплив на оточуючих, засвоювати нові ролі, розвиває навички прийняття рішень, комунікативні навички та здатність до адаптації [1, с. 69].

Щоб арт-терапевтичні методи застосовувались на уроках в початковій школі успішно, потрібно, щоб техніки були простими, ефективними, щоб учні не відчували труднощів у виконанні тієї чи іншої техніки. В той же час вони мають бути цікавими, оригінальними та приємними для дітей, нетрадиційними, щоб мотивувати їхню діяльність.

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можна констатувати, що використання у навчально-виховному процесі початкової школи засобів арт-терапії має неабияке значення для збереження і зміцнення психічного здоров'я дітей молодшого шкільного віку; формування у них психологічної стійкості; подолання різного плану труднощів: навчальних, комунікативних, емоційних, сімейних, перед якими вона почуває себе слабкою і незахищеною; звільнення від страхів і бар'єрів, стресів, тривожності, сором'язливості, замкнутості, гіперактивності, нестриманості.

Застосування методів терапії мистецтвом на уроках забезпечує розвиток творчого потенціалу учнів, збагачення емоційної сфери учнів, поглиблення їх світогляду, відбувається активізація уяви та мислення дітей. Арт-терапевтичні техніки допомагають малечі знайти та зрозуміти себе, світ у якому вона живе, адаптуватися до будь якого нового середовища, вміти налаштовувати стосунки та спілкування з однолітками, вчителями, батьками. Саме засоби арт-терапії у навчально-виховному процесі допомагають у формуванні всебічно розвиненої особистості, яка психологічно стійка, здорова та духовно збагачена. В мистецтві немає заборон і протипоказань, воно доступне для кожного, ефективно і головне – безпечно.

За сучасним педагогом же стоїть створення необхідних умов для гармонійного розвитку особистості, формування її соціального здоров'я, орієнтування на досягнення морально-психологічної, духовної рівноваги із соціоприродним середовищем і особистісним «Я», гармонії із собою і навколишнім світом.

Література:

1. Бойко А. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»* [Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя] / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2014. № 5. С. 68-73.
2. Булах М. Образотерапія : зняття психологічного напруження та стресових станів у дітей. *Психолог*. 2012. № 13 (14). С. 68-72.
3. Власюк М. Арт-терапія : лікування мистецтвом. *Відкритий урок : розробки, технології, досвід*. 2008. № 7 (8). С. 90.

4. Деркач О. Арт-терапія на допомогу школі. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 2. С. 25-28.
5. Ілійчук Л. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 114-118.
6. Лебедева Л. Арт-терапія в педагогіці. *Педагогіка*. 2000. № 9. С. 27-34.
7. Мірошніченко Т. Запровадження арт-терапії в освітньо-виховний простір початкової школи : історико-методичний аспект. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 3. С. 26-30.
8. Сухомлинський В. Вибрані твори : у 5 т. К.: Рад. шк., 1977. Т.3. 670 с.

Галузь: «Економічні науки»

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ПРЕМІЮВАННЯ ТА ІНШИХ
ПРОГРАМ МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ НА ТОВ «АГЕНЦІЯ
«ДЖЕБ»**

**Вакуліч Марія Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент
Університету імені Альфреда Нобеля,
Україна, м. Дніпро**

**Пархоменко Ольга Анатоліївна,
магістрант 2 курсу спеціальності «Облік і оподаткування»
Університету імені Альфреда Нобеля,
Україна, м. Дніпро**

***Анотація.** У роботі розглянуто теоретичні і практичні аспекти обліку, аналізу і контролю розрахунків з оплати праці на підприємстві. Проведено оцінку ефективності організації обліку, аналізу та контролю розрахунків з оплати праці на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ». Розкрито напрями вдосконалення системи обліку, аналізу та контролю розрахунків з оплати праці на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ».*

***Ключові слова:** облік, аналіз, контроль, оплата праці, система, мотивація.*

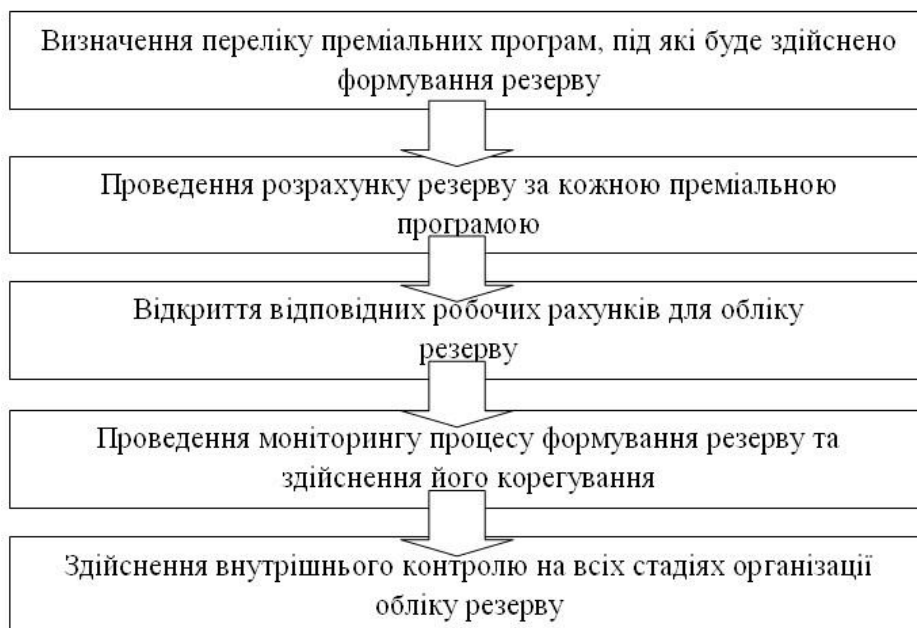
Зважаючи на те, що у структурі доходів працівників ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» змінна частина виплат, а саме річні та квартальні премії, в середньому займають близько 3% від річного посадового окладу працівника, доречним є створення спеціального резерву. Резерв для

преміювання дасть змогу рівномірно розподілити витрати пов'язані з матеріальним стимулюванням працівників протягом року, що не призведе до зростання собівартості послуг, які надаються ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» у відповідному періоді.

Процес створення резерву під преміальні програми ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» є досить складним і має включати ряд етапів, які наведені на рис. 1.

Першим етапом в процедурі формування резерву є визначення переліку цільових витрат, для покриття яких він створюється. Ми пропонуємо резерв створювати для наступних преміальних програм:

- квартальні премії;
- премії за підсумками півріччя;
- щорічні премії.

Рис. 1. Основні етапи організації обліку резерву під преміальні програми на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»

Для розрахунку резерву витрат на забезпечення виплати квартальних, піврічних і річних премій необхідно:

- спланувати чисельність персоналу на відповідний період у кожній дирекції ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»;
- розрахувати середній оклад працівника по кожній дирекції;
- визначити середній преміальний відсоток по кожній дирекції ТОВ «Агенція «ДЖЕБ».

Розрахунком витрат на формування резерву для преміювання та інших програм матеріального стимулювання, на нашу думку, має займатись відділ планування та бюджетування (який входить до департаменту спостереження на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ»).

Бухгалтер групи обліку розрахунків з персоналом, який відповідає за нарахування резервів для преміювання в бухгалтерському обліку і звітності, щомісячно має здійснювати нарахування суми резерву, використовуючи отриману від працівників відділу планування та бюджетування оціночну суму річного резерву, яка ділиться на 12 рівних частин для отримання суми щомісячного нарахування.

Таким чином, ТОВ «Агенція «ДЖЕБ», створивши резерв для преміювання і інших програм матеріального стимулювання співробітників, зможе рівномірно розподілити витрати пов'язані з матеріальним заохоченням протягом року, що не призведе до зростання собівартості послуг, які надаються компанією у відповідному періоді.

Крім того, проектна група ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» прийняла рішення про впровадження системи HRB.

На сьогоднішній день, після експлуатації інформаційної системи, керівники підприємства відзначають наступні досягнення використання HRB:

- побудова єдиного централізованого взаємозалежного програмного комплексу з мінімізацією витрат на його підтримку;

- уніфікація й автоматизація кадрових операцій по персоналу;

- скорочення трудовитрат фахівців з роботи з персоналом і розрахункових відділів, виключення багаторазового введення тих самих даних різними відділами, організація комплексного обліку всієї необхідної інформації;

- одержання повної і цілісної інформації з кількісного і якісного складу персоналу підприємства, витратам на персонал у необхідних розрізах даних у будь-який момент часу для аналізу і звітності;

- повна автоматизація обліку робочого часу за винятком введення відхилень від графіків робочого часу, не передбачених наказами і документами кадрового обліку;

- автоматизація розрахунку заробітної плати і податків на основі відпрацьованого часу, премій, доплат, відпусток, лікарняних, командировочних і інших видів оплат для колективу підприємства та інші.

- однаковий розрахунок заробітної плати по всій системі банку, контроль і аналіз витрат на фонд оплати праці на рівні Головного банку.

У планах на 2019 рік – перехід ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» на нову версію HRB 5.0 з розширеними функціональними можливостями в області управління організаційною структурою і штатним розкладом, адміністрування даних про співробітників, поліпшеному інтерфейсі користувачів і технологічних удосконалень.

Метою побудови нової системи структури винагород і пільг стане підвищення її прозорості і конкурентоспроможності. До того моменту усе було діаметрально протилежно. Після

проведення досліджень стало ясно, що на підприємстві існують дві основні проблеми – система мотивації і недолік навчання персоналу.

Окремо розглядалися пільги, що прийнято називати нематеріальною мотивацією, хоча усі вони вимагають визначених витрат, за винятком, мабуть, усної подяки. Зміна системи мотивації за формою підвищила зовнішню конкурентоспроможність ТОВ «Агенція «ДЖЕБ», після чого виникла задача забезпечити внутрішню справедливість, що повинна розглядатися з врахуванням двох пунктів:

- 1) оплати праці начальника стосовно підлеглих (за ієрархією «зверху – вниз» або «знизу – нагору»);
- 2) оплати праці працівників, що розташовані на одній сходинці організаційної ієрархії (наприклад, начальника ІТ-відділу, начальника відділу продажів і начальника HR-відділу).

Існуюча на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» система внутрішньої кореляції оплати співробітників була визнана застарілою. Тому, було прийняте рішення про проведення процедури грейдинга. Робота з проекту була почата в травні 2018 р. і довершена до листопаду 2018 р. Оцінку 200 позицій провели експерти НАУ, а ще 600 – співробітники внутрішніх служб ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» (співробітники Департаменту спостереження). По новій системі рівень грейда і рівень зарплати були взаємозалежні. У результаті на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» впроваджена таблиця з 21 грейда, що набагато спростило систему роботи.

На сьогоднішній день, система роботи за грейдама є дуже зручною. За цією системою працюють провідні компанії світу, вона ж використовується в ООН. Для великої компанії звичайне число грейдів – це від 15 до 20. Якщо розширюється діапазон позицій, то нові позиції попадають у рамки вже існуючих грейдів. Усі компоненти системи мотивації зав'язані на результат роботи. Тому, розмір додаткових виплат і підвищені заробітної плати визначається тільки після проведення оцінки і розуміння результатів діяльності.

На сьогоднішній день, на ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» оцінка співробітників іде по п'ятибальній системі (0–5). Таким чином, визначити розмір виплати стало набагато легше, адже чим більше шкала особистої відмітки працівника – тим складніше процес перерахувань.

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки. Для вдосконалення системи фінансового стимулювання необхідно:

- проаналізувати структуру системи мотивації щодо обґрунтованості і єдності конкретного підприємства і з'ясувати, чи існують на підприємстві всі необхідні фактори, які стимулюють роботу його колективу;
- налагодити постійний контроль ефективності системи стимулювання;
- більш повно використовувати моральне заохочення як один із найдешевших і ефективних елементів стимулювання;

— встановити взаємозв'язок цілей і завдань, відповідальності й повноважень, кваліфікації й досвіду з кількісними і якісними результатами праці;

— провести атестацію структурних підрозділів ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» й визначити необхідні відмінності в системах стимулювання окремих структурних одиниць.

Система стимулювання працівників ТОВ «Агенція «ДЖЕБ» не повинна ґрунтуватися на результатах єдиної для всіх працівників. Вона повинна враховувати індивідуальні особливості, потреби й інтереси кожного окремого працівника підприємства.

Література:

1. Дем'яненко Т.В. Проблеми обліку розрахунків з оплати праці: порівняльний аспект П(С)БО і МСФЗ [Текст] // V Міжнародна студентська наукова інтернет-конференція. – Донецьк, 2013. – 298 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kontrol.donnuet.dn.ua/konferen28.11.pdf>
2. Звягільський Ю.Т. Проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні / Ю.Т. Звягільський // Економіка України. – 2011. – №5. – С. 65-74.
3. Кваша О.С. Світові моделі мотивації праці на підприємствах: уроки для України / О.С. Кваша // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – Вип. 1. – С. 87-92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/1-2014/16.pdf>.
4. Корніюк О. Реформування заробітної плати: нові пропозиції // Бухгалтерія. - № 6 (68), 2013. – С. 53-54.
5. Воронін О. Визначення показників економічної ефективності виробництва на основі модифікації ресурсного потенціалу / О. Воронін // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 29-37.
6. Герасименко О.В. Стан та шляхи вдосконалення оплати праці в бюджетній сфері України / О.В. Герасименко // Формування ринк. економіки. – 2005. – Т. 1.

ФІНАНСОВІ ПОТОКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Алескерова Ю.В.,
д.е.н., старший науковий співробітник,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

Бусько Інна Миколаївна,
магістр,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

Фінансові потоки є важливим поняттям сучасної економічної науки та практики. Однак, не зважаючи на поширеність його застосування у фінансовій практиці, в сучасній науковій літературі простежується незначна кількість досліджень, присвячених аналізу сутності та особливостей формування фінансових потоків, їх переміщенню та класифікації, проблемам їх комплексного управління та функціонування у фінансово-економічному просторі.

Фінансові потоки є важливим поняттям сучасної економічної науки та практики. Однак, не зважаючи на поширеність його застосування у фінансовій практиці, в сучасній науковій літературі простежується незначна кількість досліджень, присвячених аналізу сутності та особливостей формування фінансових потоків, їх переміщенню та класифікації, проблемам їх комплексного управління та функціонування у фінансово-економічному просторі.

Вчені зазначають, що чистий грошовий потік може утворюватися не лише за рахунок приросту чи скорочення власних обігових коштів, а й шляхом збільшення або зменшення таких видів активів та пасивів підприємства як:

- 1) дебіторська заборгованість; 2) кредиторська заборгованість (поточні зобов'язання);
- 3) інші активи; 4) інші пасиви.

Важливими для розуміння сутності та класифікації фінансових потоків страхової компанії є результати дослідження О. Хавтур. Науковець визначає зміст та типологію фінансових потоків через поняття фінансових ресурсів [5, с.12]. Створення та використання фінансових ресурсів, що передбачає одночасно їх рух, забезпечує функціонування фінансових потоків. А від так, визначення фінансових потоків як руху фінансових ресурсів в контексті їх використання за

певними напрямками, на погляд вченої, не розкриває повністю їх економічний зміст. На думку вченої, функціонування фінансових потоків має базуватися на системі вхідних та вихідних грошових потоків, які визначають джерела формування та напрямки використання фінансових ресурсів. О.Хавтур визначає фінансові потоки як упорядкований рух фінансових ресурсів за певний період, який спрямований на досягнення ефективного господарювання [5, с.13].

Фінансовий потік – це сформована за певний проміжок часу зміна обсягу фінансових ресурсів від усіх видів діяльності (операційна, фінансова, інвестиційна, інша), яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу. Наведене визначення може бути використане для характеристики фінансового потоку як на макро-, так і на мікрорівні. При цьому під вільним фінансовим потоком страхової компанії будемо розуміти, перш за все, грошовий позитивний потік, який може бути спрямований, після здійснення всіх операційних витрат та здійснення необхідних інвестицій, на виплату доходів власникам та кредиторам страхової компанії. На відміну від цього, вільний фінансовий потік для власників враховує чистий відтік коштів кредиторам. Найбільший за обсягом є вільний фінансовий потік для страхувальників. Внаслідок пріоритетності виконання своїх зобов'язань перед саме цією групою акціонерів, а також необхідності їх виконання саме в грошовій формі, такий фінансовий потік є грошовим та дорівнює величині надходжень страхової компанії від операційної та інвестиційної діяльності. Сьогодні в науковій літературі сформувався три основні підходи до визначення сутності фінансового потоку: по-перше, фінансовий потік за поняттям та властивостями визначається як еквівалент грошового потоку; по-друге, фінансовий потік характеризується як переміщення фінансових ресурсів у грошовій та негрошовій формах; по-третє, фінансовий потік являє собою результат здійснення господарських операцій, що виражається у формуванні зміни прибутку/збитку. Існуючі визначення фінансового потоку як зміни обсягу фінансових ресурсів доповнено такими сутнісними характеристиками як часові рамки та періодичність, вид діяльності, функціональне призначення.

Узагальнивши викладене, автором пропонується визначати фінансовий потік як сформовану за певний проміжок часу зміну обсягу фінансових ресурсів у грошовій та не грошовій формах від операційної (страхової), фінансової та інвестиційної видів діяльності, яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу страхової компанії. Одним з напрямів управління фінансами страхової компанії є управління її фінансовими потоками. Повна оцінка фінансового стану страхової компанії неможлива без аналізу його фінансових потоків.

Дослідження особливостей управління фінансовими потоками страхової компанії в страховому бізнесі базується на концептуальних засадах організації фінансового менеджменту страхової компанії. Фінансові потоки страхової компанії виступають важливим об'єктом її фінансового управління. Відповідно, правильний вибір тактики та стратегії управління ними є

значним внутрішнім фактором фінансової стійкості та стабільності. Виходячи з цього потрібно правильно визначитися з концептуальними засадами формування раціональної моделі механізму управління фінансовими потоками страхової компанії. Важливим напрямом діяльності страхової компанії є вплив за допомогою механізму управління фінансовими потоками на раціональне використання ресурсів. Структура механізму досить складна, в неї входять різні елементи, що відповідають різноманітним відносинам (страховим, перестраховим, інвестиційним та фінансовим) і охоплюють усі сфери діяльності страхової компанії. Складовими механізму управління фінансовими потоками є: планування і регулювання, прогнозування, контроль, аудит та контролінг. При цьому враховуються: вимоги до фінансових показників платоспроможності, нормативи до розміщення страхових резервів та здійснення перестраховування, ліміти для філій щодо розміру виплат страхових відшкодувань. Планування надходжень від страхової діяльності, на думку науковця, є досить важливим моментом у процесі управління фінансовими ресурсами страхових компаній і розробляти даний бюджет необхідно, виходячи з можливостей конкретної страхової компанії. Разом з тим, при формуванні фінансових ресурсів потрібно враховувати той факт, що між розміром отриманих страховою компанією страхових платежів та рівнем її фінансової стійкості не завжди існує прямий зв'язок.

При визначенні стратегії формування внутрішніх фінансових ресурсів страхової компанії потрібно також враховувати можливість повернення від перестраховиків коштів переданих у перестраховування ризиків. Дане джерело формування фінансових ресурсів страхової компанії включає відшкодування перестраховиком частки страхових виплат по ризиках, переданих йому в перестраховування. У договорі, підписаному з перестраховиком, обумовлюються процентні співвідношення зобов'язань кожної зі сторін за договором перестраховування і, відповідно, розмір відшкодувань у випадку настання ризику. Величина даного показника є «похідною» від величини страхових виплат за період. Разом з тим, потрібно враховувати витрати, які пов'язані з передачею ризиків у перестраховування. Ці витрати включають страхові премії, що припадають на частку ризику, переданого в перестраховування цесіонарію, і прямо залежать від страхового портфеля страхової компанії і укладених договорів з перестраховиком. Як бачимо, зміст поняття «управління» дозволяє досліджувати не тільки економічні, але й технологічні, і соціальні процеси для досягнення визначених цілей. Тому, проведемо адаптацію досягнень наукової думки до механізму управління фінансовими потоками у страхуванні.

Таким чином, в якості предмета управління науковці розглядають фінансові потоки у страхуванні, які можуть функціонувати на різних рівнях, що носять взаємообумовлений характер: - на міждержавному рівні; - на державному рівні; - на регіональному рівні; - на рівні господарської одиниці; - всередині господарської одиниці.

Разом із тим, враховуючи специфіку управління фінансовими потоками на рівні страхової компанії, з нашої точки зору до принципів такого керуючого впливу необхідно віднести наступні:

- принцип інтеграції із загальною системою управління страхової компанії, який передбачає глибоку інформаційну, організаційну, аналітичну та регуляторну координацію між основними підсистемами страхового менеджменту, спрямованість їх узгоджено функціонування на досягнення загальної мети страхового бізнесу;

- принцип задоволеності інтересів стейкхолдерів, який передбачає необхідність оптимізації в прийнятті управлінських рішень з позиції не тільки інтересів власників, а й, враховуючи високу значимість страхового бізнесу у підтриманні соціально-економічної безпеки країни, їх відповідну узгодженість із боку усіх стейкхолдерів, та страхувальників, зокрема. Такій підхід передбачає підтримання менеджментом страхової компанії сучасних орієнтирів якісного корпоративного управління, спрямованого на соціальну відповідальність;

- принцип спрямованості на види діяльності, в якості фундаментальних елементів управління фінансовими потоками ставить їх сфери формування – інвестиційну, операційну (страхову), або фінансову діяльність. Такий поділ потоків дозволяє відобразити основні особливості динамічного процесу формування та розподілу фінансових ресурсів страхової компанії.

Отож із проведеного дослідження можна зробити висновки:

➤ Сукупність фінансових потоків страховика найбільшою мірою відображає те положення, при якому, з одного боку, страховик, як і будь-яка комерційна організація, ставить перед собою завдання отримання прибутку, а з іншого – страховик несе відповідальність за укладеними договорами. Комплексний аналіз наукових підходів до визначення сутності фінансових потоків, а також визначені їх морфологічні ознаки дозволили визначити поняття фінансового потоку як сформованої за певний проміжок часу зміни обсягу фінансових ресурсів у грошовій та не грошовій формах від операційної (страхової), фінансової та інвестиційної видів діяльності, яка відбувається постійно або з певною періодичністю та забезпечує безперервний кругообіг капіталу страховика. Наведене визначення може бути використане для характеристики фінансового потоку як на макро-, так і на мікрорівні.

➤ Існуючі визначення фінансового потоку як зміни обсягу фінансових ресурсів доповнено наступними сутнісними характеристиками: часові рамки та періодичністю; видом діяльності; функціональним призначенням. Враховуючи специфіку страхової діяльності розширено класифікаційні ознаки фінансових потоків: за часовим характером, рівнем охоплення, абсолютним виміром, сферою діяльності, належністю до основної діяльності, ступенем ліквідності та доступністю для відповідної групи стейкхолдерів. Механізм управління фінансовими потоками страхової компанії органічно входить у систему управління і в рамках цієї керуючої системи найбільшою мірою пов'язаний із підсистемою управління капіталом.

➤ Аналіз наукових підходів до управління фінансовими потоками страхової компанії дає можливість визначити його як системно впорядковані дії та операції в процесі формування, руху та перерозподілу фінансових ресурсів страхової компанії, що підпорядковані її загальній та фінансовій стратегіям, та включають певним чином пов'язані підсистеми аналізу, планування, та контролінгу фінансових потоків, які спрямовані на підтримання платоспроможності і фінансової стабільності страхової компанії, визначаючи тим самим зростання її ринкової вартості.

Література:

1. Алескерова Ю.В. Управління капіталом страхових компаній / Ю.В. Алескерова, О.М. Сідак / Інфраструктура ринку. - 2018. - Вип. 18. - С. 300-306.
2. Алескерова Ю.В. Перестраховання майна підприємства / Ю.Алескерова, Н.Л. Вільчинська, Д.О. Житкевич / Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 26 Ч. 2. С. 81-84.
3. Алескерова Ю.В. Розвиток інноваційної діяльності в страхових компаніях України / Ю.В. Алескерова, О.М. Черній / Інфраструктура ринку. - 2018. - Вип. 20. - С. 208-213.
4. Алескерова Ю.В. Аутсорсинг в управлінні інноваціями страхової компанії / О.М. Черній, Ю.В. Алескерова / Зб. тез доповідей XXI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. "Літні наукові дискусії" (м. Вінниця, 15 черв. 2018 р.) Ч. 1. - Вінниця, 2018. - С. 73.
5. Алескерова Ю.В. Управління фінансовими ресурсами державних підприємств / Ю.В. Алескерова, А.Р. Ременюк / Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 30 Ч. 2. - С. 45-47.
6. Марценюк-Розарьонова О.В. Фінансові ресурси страхових організацій : специфіка формування та напрямки розміщення/ О.В.Марценюк-Розарьонова// Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Кібернетичне управління економічними об'єктами в умовах глобалізації» (Вінниця, 19 квітня 2018р.). – м. Вінниця - 2018 р.
7. Сідак О.М. Менеджмент капіталу страхової компанії / О.М. Сідак О.М., В.Л. Тодосійчук / Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. "Актуальні питання менеджменту та маркетингу" (м. Запоріжжя, 27-28 квіт. 2018 року). – Херсон: «Молодий вчений», 2018. – С. 57-61.

**ПОГІРШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ ДОВКІЛЛЯ – НАСЛІДОК СВІТОВОГО
ПОЛІПШЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ**

Коструб Ліна Михайлівна
студентка магістратури «Економіка довкілля і природних ресурсів»
Чернігівський національний технологічний університет
м. Чернігів, Україна

Рахній Оксана Юріївна
студентка магістратури «Економіка довкілля і природних ресурсів»
Чернігівський національний технологічний університет
м. Чернігів, Україна

Науковий керівник:
Самко Олеся Олександрівна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Чернігівський національний технологічний університет
м. Чернігів, Україна

***Анотація:** в статті досліджено вплив розвитку науково-технічного прогресу на стан довкілля. Вказані основні напрями та причини екологічної деградації. Розкриваються шляхи, які використовують зарубіжні країни задля подолання екологічної кризи. Виявляється дисбаланс між негативним впливом на навколишнє середовище та позитивною стороною технічного розвитку. Робиться висновок, що подальший зростаючий деструктивний вплив на природу вимагає формування нового екологічного мислення і перебудови свідомості на гуманістичних засадах та дбайливого відношення до навколишнього природного середовища.*

***Ключові слова:** довкілля, навколишнє природне середовище, науково-технічний прогрес, антропогенний вплив, природні ресурси, екологічний імператив, екологічна криза, екологічна свідомість, екологічна політика.*

Постановка проблеми. Розвиток науки і техніки є однією з найважливіших умов для досягнення людством високого рівня розвитку цивілізації. Особливо гострою є проблема співвідношення науково-технічного прогресу і збереження довкілля, яке є єдиною можливим середовищем життя людини. На сьогодні виділяють чотири головні чинники впливу науково-технічного прогресу на навколишнє природне середовище: збільшення населення земної кулі,

скорочення природних мінеральних і паливних ресурсів, бурхливе зростання промислового виробництва та глобальне забруднення навколишнього природного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробці наукових основ вирішення економіко-екологічних проблем та використання окремих складових природно-ресурсного потенціалу присвячені роботи Л.В. Дейнеко, О.А. Веклич, І.К. Бистрякова, П.П. Борщевського, О.Ф. Балацького, О.М. Алімова, Я.В. Ковалю, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, Д.Ф. Крисанова, Ю.А. Лебединського, А.С. Лисецького, М.А. Лендела, Є.В. Мішеніна, В.С. Міщенко, Л.Г. Мельника, Я.Б. Олійника, О.М. Паламарчука, П.П. Руснака, Н.Ф. Реймерса, В.Г. Сахаєва, В.М. Трегубчука, С.К. Харічкова, М.А. Хвесика, Л.Г. Чернюк, О.М. Царенка, І.Д. Якушика та інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування впливу світового поліпшення рівня життя на погіршення екологічного стану довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна діяльність є однією із основних складових будь-якої сфери народного господарства сільське господарство, промислове виробництво, транспорт, військова діяльність тощо. Усі ці напрями діяльності зводяться до використання природних чи людських ресурсів, тобто відбувається втручання у процеси життєдіяльності біосфери. У зв'язку з цим об'єкт дослідження екології як науки про довкілля, особливо в даний час, включає в себе дослідження нових взаємозв'язків живих і неживих компонентів екосистеми, які проявляються під впливом природних і антропогенних факторів та суттєво впливають на функціонування екосистеми біосфери [1, с. 55].

Відомий вчений, наш співвітчизник В.І. Вернадський казав: «Ми стали настільки сильними, що здатні привести природу до руйнування». Покращуючи умови існування, людина породжує негативні наслідки для свого проживання, створюються нові антропогенні проблеми через інтенсивне використання природних ресурсів, з'являються шкідливі і навіть небезпечні відходи для природи і суспільства [1, с. 53].

Вплив науково-технічного прогресу на стан навколишнього природного середовища не є однозначним, тобто завдяки його досягненням може посилюватись або зменшуватись техногенний антропогенний тиск на довкілля. Проте, на сьогоднішній день, негативні наслідки від використання досягнень науково-технічного прогресу переважають позитивні. З його розвитком людина отримала можливість значно впливати на навколишнє середовище, втручатися у природні процеси, кругообіг речовин та енергії, структури екосистем, що призвело до глобальної екологічної кризи на нашій планеті, оскільки підвищення обсягів виробництва, різноманітності створюваної продукції та їх споживчих якостей на основі досягнень наукового прогресу відбулось при майже повному ігноруванні екологічного імперативу [6, с. 37].

Танення льодовиків, виверження вулканів, засуха, паводки, землетруси і багато іншого – все це відноситься до природного впливу. Проте виникло багато інших штучно-екологічних

факторів. Природа переживає вплив суспільства за наступними напрямками: використання компонентів навколишнього середовища в якості ресурсної бази виробництва, дія виробничої діяльності людини на навколишнє середовище (її забруднення), демографічний тиск на природу (сільськогосподарське використання земель, збільшення кількості населення, ріст великих міст).

Основними джерелами антропогенного забруднення навколишнього середовища являються: ТЕС, АЕС, ГЕС, тисячі котельних, промислові об'єкти, військова промисловість, усі види транспорту, гірниче виробництво. Першоджерелом і першопричиною глобального розвитку екологічної кризи є демографічний вибух, який супроводжується збільшенням темпів використання і скорочення обсягів природних ресурсів, нагромадження величезної кількості відходів виробництва і побуту.

Найчастіше, наслідки науково-технічного прогресу найяскравіше проявляються відносно земельних ресурсів. Завдяки розвитку техніки людина отримала можливість зрошувати й осушувати великі земельні площі з метою сільськогосподарського використання, будувати канали та водосховища для більш раціональної організації території та ефективного використання земельних ресурсів. Проте гідромеліорація земель, використання засобів хімічного захисту рослин, надмірне застосування мінеральних добрив, що здійснювались без всебічного врахування їх впливу на ґрунтовий покрив, призвели до того, що високопродуктивні сільськогосподарські угіддя перетворились на малопродуктивні [6, с. 38].

Дуже значних збитків завдає господарству ерозія ґрунтів. На таких землях урожайність зменшується на 30-40 %, подекуди - на 90 %. Ерозії ґрунтів сприяє активне яроутворення, зумовлене діяльністю людини - вирубкою лісу на схилах, знищенням трав'яного чи чагарникового покриву, неправильним розорюванням землі тощо. Найбільше провокують ерозію часті оранки, культивації, боронування, трамбування колесами та гусеницями важкої сільськогосподарської техніки.

На Землі щосекунди вирубується ділянка лісу величиною з футбольне поле. Ситуація ускладнюється ще й тим, що зелений світ планети просто не в силах переробити ту гігантську кількість CO_2 , яка щосекунди викидається в атмосферу заводами, котельнями, теплостанціями і автомобільним транспортом, внаслідок чого в атмосфері постійно накопичується CO_2 та інші парникові гази. Це загрожує призвести до так званого "парникового ефекту", але крім цього людство більше підігріває атмосферу внаслідок спалювання великої кількості нафти, торфу та вугілля [2, с. 246].

З розвитком хімії, металургії, енергетики та машинобудування світу почали загрозувати відходи від синтетичних пральних порошків, нафтопродуктів, важких металів, нітратів, радіонуклідів, пестицидів та інших шкідливих речовин, які не засвоюються мікроорганізмами,

не розкладаються, або розкладаються протягом багатьох десятиків років та накопичуються тисячами тонн у ґрунтах, водоймах та підземних водах.

Внаслідок роботи ТЕС та автомобільних двигунів, оксиди сірки та азоту, що потрапляють в атмосферу, сполучаючись з атмосферною вологою, утворюють маленькі краплі сірчаної та азотної кислот, а потім переносяться вітрами у вигляді кислотного туману і випадають у вигляді кислотних дощів.

Велику небезпеку являють собою озонові діри. Загроза зникнення озонового шару призведе до серйозних наслідків. Доведено, що руйнування озонового шару спричиняють деякі хімічні речовини, що використовуються в промисловості (холодоагенти в рефрижераторах) та побуті (аерозольна упаковка балончиків для фарби, лаку, парфумів, фреони), які вступають в реакцію з озоном і розкладають його в кисень. Для людини фреони нешкідливі, проте вони дуже стійкі, а в атмосфері можуть зберігатись до 80 років. Пари фреонів з вихідними течіями потрапляють у стратосферу, а під дією ультрафіолетового випромінювання сонця їх молекули розпадаються, вивільняючи атоми хлору. Ця речовина діє як сильний каталізатор, розкладаючи молекули озону до кисню. Також великої шкоди озоновому шару завдають польоти літаків, у вихлопних газах яких є оксиди азоту, та запуски космічних апаратів, що працюють на твердому паливі й викидають багато таких оксидів.

Внаслідок впливу науково-технічного прогресу на всі елементи продуктивних сил відбувається переоцінка традиційних факторів, які визначають розміщення виробництва і послаблюється вплив географії природних ресурсів, транспортабельності сировини, природно-кліматичних умов, в той же час підсилюється значимість таких факторів, як захист навколишнього середовища [7, с. 239].

Розвивати техніку та виробництво без негативних наслідків для навколишнього середовища, зробити науково-технічний прогрес не тільки безпечним, але й сприятливим для природи, можливо вже в теперішній час, якщо принципи сталого розвитку посядуть належне місце в суспільній свідомості, дешевизна та прибуток не будуть самоціллю виробничої діяльності, а економічний механізм буде заохочувати науковців, підприємців, інженерно-технічних працівників та виробників до створення та впровадження екологічно безпечних, ресурсозберігаючих, мало- і безвідходних технологій, залучення нетрадиційних джерел енергії та продовольства [6, с. 39].

Аналіз світового досвіду показує, що основними тенденціями у розвитку відносин людини і навколишнього середовища в розвинених країнах є використання правового підходу, науково-обґрунтованої взаємодії, формування "екологічної свідомості" населення та суспільного природоохоронного руху. Слід зазначити, що у зарубіжних країнах у процесі екологобезпечного розвитку суспільства задіяні ефективні економічні, адміністративні та

правові механізми управління природокористуванням, забезпечено високий рівень фінансування та стимулювання природоохоронної діяльності.

Досвід провідних країн засвідчує, що в екологічній сфері все більшу роль відіграє інноваційна діяльність держави, а саме: реалізація великомасштабних цільових проектів (США, Велика Британія, Франція), розповсюдження нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища, раціоналізація структури екології (Німеччина, Швеція, Швейцарія), розвиток відповідної інфраструктури (Японія, Південна Корея) [5, с. 11]. Тобто, практика цих країн у контексті збереження довкілля зорієнтована не стільки на подолання наслідків від вже завданої шкоди навколишньому середовищу, скільки на впровадження інноваційних технологій задля зменшення цієї шкоди та попередженню негативних наслідків антропогенного впливу на довкілля.

Досвід провідних країн дозволяє зробити висновок про застосування досить ефективних важелів та інструментів у сфері охорони навколишнього природного середовища. Зокрема серед європейських країн прикладом ефективного використання економічних важелів у реалізації екологічної політики може бути Польща, країна, використання досвіду якої є корисним та доцільним внаслідок успішного втілення інструментів екологічної політики і схожості природних умов з Україною. Польща дотримується основного пріоритету екологічної політики, загально визнаного для всіх країн ЄС – недопущення забруднення природного середовища шляхом екологічної передбачливості. Втілюється це використанням, так званих, "найкращих доступних технологій", тобто застосування таких методів виробництва, які на сучасному рівні науково-технічних знань надають можливість гарантувати якомога вищу екологічну безпеку [3, с. 154].

Аналіз зарубіжної практики в плані реалізації екологічної політики вказує на доцільність практичних заходів у формуванні та фінансуванні екологічної політики, яка є запорукою забезпечення якісного збереження довкілля, раціонального використання реальних і потенційних природних ресурсів, подальшої підтримки екологічної рівноваги в природі для забезпечення розвитку економіки суспільства. Так, у країнах ЄС широкого поширення набули податки на незворотну тару для напоїв, пластикові мішки, елементи електроживлення, хімічні добрива тощо. Наприклад, в Італії діє податок на пластикові пакети, в Нідерландах і Швеції – на використання сульфатних добрив, у Франції – на пакувальну тару під напої. Отримані кошти використовуються для вирішення проблем утилізації пакувальної тари. У Німеччині, Данії, Нідерландах та низці інших країн функціонує такий ринковий інструмент екологічного регулювання, як торгівля правами на забруднення [3, с. 154-155].

У Китайській Народній Республіці з метою залучення більшої кількості працівників до роботи на селі роздаються землі в приватну власність і обробляються як правило із залученням ручної праці. Таким чином, немає великих за площею полів, де вирощували б конкретні

культури, а це зменшує ступінь заселення їх шкідниками і хворобами. Другим позитивним моментом є великий відсоток зайнятості людей у виробничій галузі, а тому безробітних як такої категорії людей, там практично немає, що дуже важливо із можливих негативних наслідків для суспільства [1, с. 58].

Зарубіжні країни накопичують значний досвід використання адміністративно-правових та економічних інструментів регулювання природокористування і охорони навколишнього середовища. При цьому найкращого інструменту екологічного регулювання не існує, кожен з них спрямований на вирішення конкретних завдань і в певних випадках є більш доцільним, ніж інший.

В Україні існуючий механізм управління в екологічній сфері можна віднести до м'якого типу, який має за мету, в основному, боротьбу з негативними екологічними наслідками, а не з причинами виникнення екологічних деструктивних впливів [4, с. 12].

Якщо проаналізувати, скільки зусиль інститутів спрямовано на те, щоб вирвати в природі її багатства, а скільки на встановлення меж «дозволеного» впливу на природу, то стає цілком очевидно, що таке порівняння далеко не на користь справі охорони навколишнього природного середовища [1, с. 57].

Орієнтація на збереження природи має стати головним напрямом в науці. У зв'язку з цим наука повинна стати засобом екологічної безпеки, вирішувати екологічні проблеми, і бути не лише «виробничою силою», а мати більш вагоме значення [1, с. 58].

Висновки з даного дослідження. З вищезазначеного випливає, що більшість сучасних екологічних проблем зумовлені антропогенним втручанням у природу. В першу чергу, це втручання зумовлене економічною діяльністю людини. Постійно зростаючий деструктивний вплив на природу зумовлений зростаючою потребою людства в ресурсах, в тих чи інших товарах і послугах. Усе це досить негативно відбивається на природному довіллі: вичерпання природних ресурсів, забруднення землі, повітря, водойм, постійні аварії на виробництвах. Але, з другого боку, без подальшого технічного розвитку неможливо впоратись з тими екологічними наслідками, які ми маємо на сьогодні. Формування екологічної свідомості, екологічної культури - ось перші кроки, які мають стояти на шляху раціонального природокористування, жорстокого контролю над викидами та експлуатацією ресурсів природи.

Література:

1. Дубовий О.В. Особливості екологічної культури в епоху науково-технічного прогресу [Електронний ресурс] / О.В. Дубовий. – Режим доступу: <https://journal-knukim.com.ua/index.php/camw/article/viewFile/12/144>.

2. Дуднікова І.І. Напрями охорони оточуючого середовища в контексті вирішення загальної кризової екологічної ситуації у світі / І.І. Дуднікова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2015. – № 60. – С. 244-252.

3. Кернична А.Є. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері у контексті євроінтеграції / А.Є. Кернична // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 24. – С. 152-156.

4. Логачова О. В. Механізми регулювання антропогенних викидів парникових газів: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.06 "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / О.В. Логачова. – Донецьк, 2008. – 21 с.

5. Павленко О.В. Перспективы развития предпринимательства в области экологии и его законодательного регулирования (информационно-аналитический материал) / О.В. Павленко // Проблемы окружающей среды и природных ресурсов: Обзорная информация.– 2003. – № 5. – С. 11-13.

6. Суханова Е.Т. Економічні аспекти екологізації розвитку продовольчого комплексу регіону. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 77 с.

7. Швець О.М. Науково-технічний прогрес і підвищення ефективності виробництва регіону / О.М. Швець // Науковий вісник. – 2003. – вип. 13.4. – С. 238-247.

РОЗВИТОК ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Присяжнюк Анна Юрївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

***Анотація:** В роботі досліджено сучасні тенденції розвитку високотехнологічних кластерів в Україні. Проаналізовано вплив ІТ-кластерів в різних регіонах України, зокрема динаміку їх валового регіонального продукту, обсяг інвестицій та соціальний потенціал. Запропоновано систему економічних заходів для розвитку ІТ-кластерів в Україні на основі фінансово-економічного стимулювання.*

***Ключові слова:** кластери, ІТ-кластери, валовий регіональний продукт, інвестиції, стимулювання кластеризації, кластерні ініціативи.*

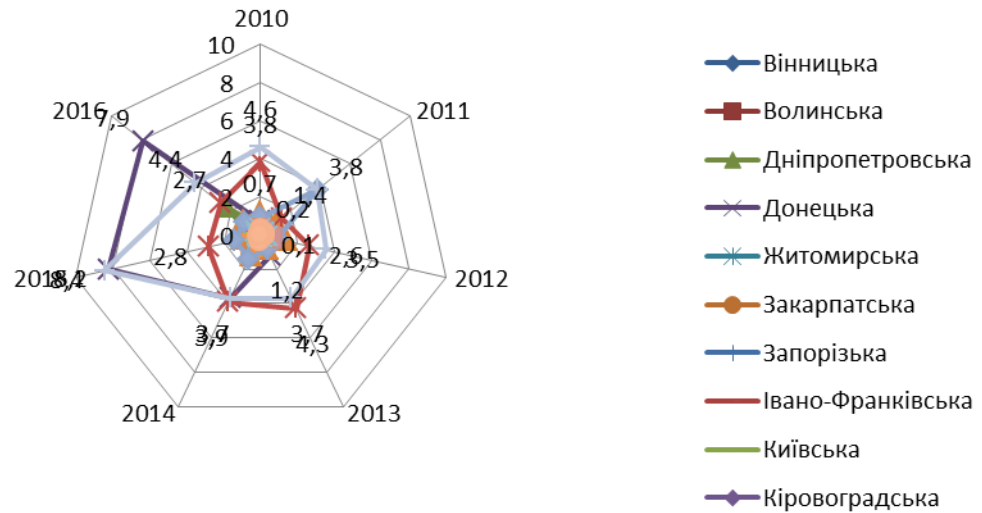
В загальній структурі національних кластерів традиційно переважають промислові, аграрні, туристичні, логістичні та торговельні кластери. Проте, така їх структура є реальним індикатором технологічної багатокладності української економіки на рівні стриманого розвитку. В той же час, високотехнологічні ІТ-кластери різної організаційної конфігурації стають гарантами своєчасної інноваційної модернізації та стійкого економічного зростання.

В Україні практично відсутні програми розвитку інформаційних технологій на рівні регіонів, що значно обмежує доступ ІТ-кластерів до необхідних ресурсів, зокрема фінансового, інтелектуального та соціального капіталу. Особливо гостро дана проблематика відчувається в рамках бюджетної децентралізації, коли в світлі економічної та соціальної неспроможності регіонів до власного самовідтворення втрачається пріоритетність розвитку ІТ-кластерів й високотехнологічних галузей в цілому. Серед когорти дослідників проблем кластеризації та шляхів їх подолання варто виділити В. Гейця [1], А. Мазаракі [2], Г. П'ятницьку [3], , Л. Федулову [4].

Соціально-економічну активність ІТ-кластерів важко заперечити. Так, Львівський ІТ-кластер було засновано 6 років тому, коли об'єдналися 3 найбільші компанії міста. Наразі організація об'єднує більше 70 ІТ-компаній, у яких працюють більше 11000 спеціалістів. За ініціативи та фінансового донорства кластеру розпочато будівництво Innovation District IT Park. На території парку будуть бізнес-центри та офіси для більш як 10 000 ІТ-спеціалістів, готелі, корпус університету, дитячий садок, спортивний та торговий центри. Наразі вже більше 50% офісних приміщень викуплені ІТ-компаніями [5].

Досить активним у своїй діяльності є Kyiv IT Cluster, який засновано в листопаді 2015 року. Наразі до спілки входять 24 ІТ-компанії. В тісній співпраці із КМДА кластер займається проектом iCity Kyiv – побудовою креативного простору і центральної ІТ-івент зони Києва. Діятиме програма інкубації і розвитку підприємництва. Крім цього, передбачено соціальний коворкінг, де до 10 % місць будуть доступні для обдарованої молоді. За ініціативи спілки проведено 7 заходів Cluster Talks – це серія івентів і воркшопів на теми фінансів, бухгалтерії, продажу, маркетингу.

Незважаючи на очевидний високий продуктивний соціально-економічний ефект від функціонування ІТ-кластерів їх розвиток гальмується багатьма факторами, зокрема критичними, на нашу думку, є рівень інвестицій саме в високотехнологічну інфраструктуру, телекомунікації та інформаційні технології. Тенденція до зниження капітальних інвестицій (мал. 1) характерна для всієї національної економіки, проте високотехнологічні галузі, що мають бути у пріоритеті невиправдано знівельовані. В підсумку, процеси модернізації в регіонах протікають аморфно й продукують інформаційно-технологічний атавізм.

Мал. 1. Регіональна структура інвестицій в інформаційні технології та телекомунікації в загальній структурі капітальних інвестицій (у відсотках, %)

Джерело: побудовано автором за даними офіційного сайту Державної служби статистики України – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

За аналізований період флагманом інвестиційного забезпечення інформаційних технологій та телекомунікацій була Дніпропетровська область (2,3% в загальному обсязі інвестицій в інформаційні технології та телекомунікації). Значно знизився інвестиційний потенціал створення високотехнологічних кластерів в Київській області (питома вага інвестицій встановить – 0,1%). Дослідження показали, що найбільш гострими бар'єрами фінансово-економічного характеру для активізації діяльності високотехнологічних кластерів є:

- низький рівень платоспроможного попиту на товари, роботи й послуги, створені в межах ІТ-кластерів;
- непрозорі механізми ціноутворення на товари, роботи й послуги, високий рівень тіньової економіки на регіональному рівні;
- недостатній рівень рентабельності об'єктів соціально-економічної інфраструктури, що перебувають у державній чи муніципальній власності;
- низька інвестиційна привабливість регіонів;
- дефіцит бюджетних асигнувань в проекти розвитку регіональних ІТ-кластерів;
- несприятливий податковий клімат (недосконалість режимів пільгового оподаткування, розширення коридору бази оподаткування та ін.);

Зміни фінансово-економічного характеру предметно належать до макроекономічного рівня й мають бути визначені в загальнодержавній політиці розвитку кластеризації. На наш погляд, доцільно застосувати такі фінансові інструменти й важелі:

- активне впровадження бюджетної децентралізації, з метою збільшення дохідної частини місцевих бюджетів, що дасть змогу посилити фінансову участь органів місцевого самоврядування в розвитку інфраструктурних проектів ІТ-кластерів;

- послабити податковий тиск на малі й середні ІТ-компанії, за рахунок надання податкового інвестиційного кредиту;
- впровадити практику референтного ціноутворення для проектів ІТ-кластерів із високим ступенем соціальної значущості;
- розробити систему гарантій для ІТ-компанії, які беруть участь у проектах суспільного значення, зокрема при залученні зовнішніх кредитів для створення нових інфраструктурних об'єктів.

Література:

1. Геєць В.М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2016. – №1. С.– 7-22
2. Мазаракі А. А. Інноваційний потенціал України: монографія / А. А. Мазаракі, Т.М. Мельник, В. В. Юхименко, В. М. Костюченко, Л. П. Кудирко та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2012. – 592 с.
3. П'ятницька Г.Т. Класифікація кластерів у системі інформаційного забезпечення стратегії кластеризації / Г.Т. П'ятницька // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2015. – №3. С.– 17-28
4. Федулова Л. І. Напрями розвитку регіональних інноваційних екосистем в Україні / Л. І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 7. – С. 240-248.
5. Донченко В. Навіщо потрібні міські ІТ-кластери: огляд проектів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/articles/it-cluster-review/>

СУТНІСТЬ ТА ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВНОГО КАПІТАЛУ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Руденко Тетяна Сергіївна

Магістр 1 курсу спеціальності «Облік і оподаткування»

Одеського торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

м.Одеса

***Анотація:** Детально розглянуто таке поняття як “капітал страхової організації”, розглянута структура капіталу страховика, порядок та принципи його формування, а також завдання, які виконуються за допомогою управління капіталом. Проведене дослідження дало змогу зробити висновки щодо створення ефективного підґрунтя для системи заходів з антикризової політики управління страховиком у складних умовах періоду ринкової трансформації економіки України.*

Ключові слова: *страховий ринок; страхові премії; страхові платежі; капітал; статутний капітал, страхові резерви.*

Страховий ринок в Україні розвинутий недостатньо. Однією з найважливіших передумов розвитку страхової справи є розвиток і стан законодавчої бази, яка регламентує і регулює цей вид діяльності в цілому, та окремі її напрямки.

Професійне управління капіталом є запорукою ефективного функціонування суб'єкта господарювання. Капітал є базовою економічною категорією та походить від латинського "capitalis", що означає «основний, головний». Сутність капіталу страховика слід розглядати з позицій мети і завдань створення та функціонування страхової компанії як фінансового інституту. Такий підхід допомагає визначити джерела формування капіталу й напрями їх утілення в активах страховика. Досліджуючи сутність страхування, яка досить ґрунтовно розглянута у праці В. Аленічева, визначимо, що страхова компанія створюється у формі товариства, сферою діяльності якого є відшкодувальне утримання відповідальності за ризиками економічних суб'єктів із метою їх мінімізації та організації взаємодопомоги, спрямованої на досягнення загальноекономічного добробуту шляхом усунення соціальних негараздів та захисту від наслідків нещасних випадків і катастроф[1, с.303].

Узагальнивши викладені у згаданій роботі підходи, доходимо висновку, що страхування слід розглядати, з одного боку, як самостійну господарську й підприємницьку діяльність із метою отримання прибутку, яка може становити інтерес для інвесторів, а з другого – як особливу економічну інституцію, яка водночас може виступати продавцем і страхових послуг, і тимчасово вільних грошових ресурсів..

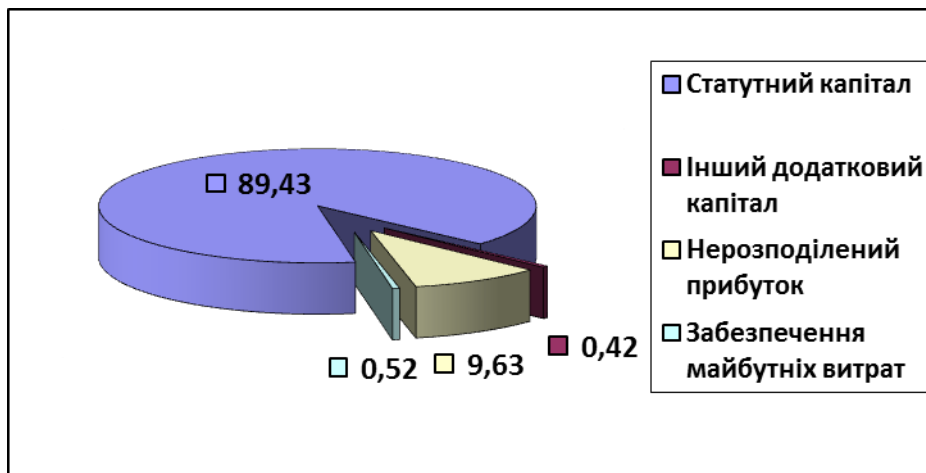
Капітал забезпечує ефективне функціонування такої специфічної фінансової установи, як страхова компанія (страховик). Для гарантій надійного страхового захисту необхідна наявність відповідних засобів, що використовуються для того, щоби здійснювати (оплачувати) фактори діяльності та здійснювати страхові виплати. Розмежування цих витрат і виплат за часом вимагає достатнього розміру власного капіталу, що гарантує подальше існування страхового підприємства. Спроба досягти цих гарантій можлива у разі забезпечення виконання двох компонентів: оптимальної конструкції власного капіталу і достатніх страхових резервів[1, с.304].

Структура капіталу впливає на рівень рентабельності активів і власного капіталу, тобто рівень основних фінансових ризиків, а також формує співвідношення ступеня прибутковості та ризику під час розвитку підприємства.

Капітал забезпечує функціонування страховика і поділяється за джерелами формування на власний та залучений (деякі вчені виокремлюють власні, залучені і позичені кошти). Специфіка

страхової діяльності визначає склад і структуру капіталу страхової компанії: він переважно виступає в грошовій формі [2].

Мал. 1. Структура власного капіталу страхової компанії

Джерела формування капіталу, що перебуває у розпорядженні страхової компанії, наведені на малюнку 1. Власний капітал страхової компанії відображається у пасиві балансу у Розділі I «Власний капітал». Він утворює фінансову основу розвитку страхової компанії і передбачає такі елементи: статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток. Крім того, деколи до власних засобів можна зарахувати сформовані за рахунок чистого прибутку страховика фонд споживання і фонд нагромадження. Загальним для них є те, що вони вільні від яких-небудь зовнішніх зобов'язань, тому в зарубіжній практиці їх прийнято називати «вільними резервами» чи «резервом платоспроможності» (маржею) [3].

Власний капітал характеризується такими особливостями:

1. Простотою залучення, оскільки рішення, пов'язані зі збільшенням власного капіталу, приймають власники і менеджери.
2. Вищою можливістю отримання прибутку, оскільки у разі його використання не потрібна сплата позикового процента в усіх його формах.
3. Забезпеченням фінансової стійкості розвитку організації, її платоспроможністю в довгостроковому періоді, а також зниженням ризику банкрутства.

Водночас він має недоліки:

1. Обмеженість обсягу залучення, а отже, і можливостей істотного розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку на окремих етапах його циклу.
2. Висока вартість порівняно з альтернативними позиченими джерелами формування капіталу.

3. Не використовується можливість приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позикових фінансових засобів, оскільки без такого залучення неможливо забезпечити перевищення коефіцієнта фінансової рентабельності діяльності над економічною.

Резервний капітал (вільні резерви) – капітал, що створюється з метою фінансування можливих збитків страхової компанії; частина власних фінансових ресурсів страхової організації, яка резервується, з метою додаткового забезпечення її платоспроможності, відповідно до прийнятої методики здійснення страхової діяльності. Джерелом формування резервного капіталу є прибуток страхової компанії. Резервний капітал відображає суму резервів страховика, створених за рахунок чистого прибутку. Обсяг резервного фонду повинен бути не менше 25% величини статутного капіталу, а щорічні відрахування у резервний фонд повинні становити не менше 5% чистого прибутку страхової організації [2].

Залучений капітал страховика відображається в Пасиві балансу у Розділі II «Забезпечення наступних витрат і платежів». До складу залученого капіталу входять: страхові резерви, забезпечення наступних витрат і платежів, цільове фінансування. Важливою особливістю балансу страхової компанії є саме структура Розділу II Пасиву. Відмінність від складу забезпечень наступних витрат і платежів на підприємстві тут полягає в тому, що страховики в цьому розділі відображають ще свої страхові резерви. Ця стаття балансу страховиків поряд із статтею «Статутний капітал» є найвагомішою у пасиві балансу, оскільки обсяги страхових резервів значно перевищують показники інших статей, де відображені залучені і позикові кошти[2].

Страховики зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів за видами страхування (крім страхування життя): резерв незароблених премій; резерв заявлених, але не виплачених збитків; резерв збитків, які виникли, але не заявлені; резерв катастроф; резерв коливань збитковості. Страховики, які займаються страхуванням життя, створюють такі резерви: резерв довгострокових зобов'язань; резерв належних виплат страхових сум [4].

Від ефективності дії механізму формування фінансових ресурсів страхових компаній значною мірою залежить розвиток страхового ринку. Зокрема, для впровадження ІТ-технологій, залучення кваліфікованих кадрів, створення розгалуженої мережі філій необхідне вкладення значних інвестицій. Одним із напрямів розміщення коштів страхових резервів є права вимоги до перестраховиків. Склад та порядок формування страхових резервів визначені в законодавстві і є обов'язковими для всіх страхових компаній. Страхові резерви, сформовані за рахунок залучених коштів, мають винятково цільове призначення: вони протистоять зобов'язанням із відшкодування збитків і втілюють ту частку ресурсів страхової компанії, яка за звичайних умов діяльності достатня для сплати страхового відшкодування за усіма укладеними договорами страхування. Страхові резерви мають абсолютний зв'язок з особливостями проведення тих чи

інших видів страхування. На практиці величина страхових резервів показує обсяг зобов'язань страхової компанії на звітну дату [5].

Залучений у вигляді страхових премій і зосереджений у страхових резервах капітал вважається одним з найдешевших видів залученого капіталу.

Забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості та платоспроможності не завжди відповідає цілям власників, основини економічний інтерес яких полягає у зростанні прибутку і збільшенні ринкової вартості страхової компанії. Звідси зрозуміла необхідність відчутної присутності держави на страховому ринку в особі органу нагляду за страховою діяльністю. Держава виступає у ролі соціального гаранта, що пильнує забезпечення інтересів страхувальників, які є найбільш вразливими суб'єктами фінансових відносин у цій сфері і тому потребують відповідного захисту з боку держави, адже при неплатоспроможності страхової організації потерпає саме страхувальник: він втрачає страховий захист і внесені суми премій.

На відміну від інших видів бізнесу, точна оцінка майбутніх витрат страховика на страхові виплати неможлива в принципі, оскільки йдеться про можливі, ймовірні події, які хоча й відбувалися в минулому, але кожен раз по-іншому і зі своїми індивідуальними, неповторними наслідками. Прогнозування фінансових наслідків цих подій (сумарних витрат на страхові виплати) на планований період страхової діяльності ґрунтується на вивченні аналогічних подій, які трапилися в минулому. Таке прогнозування здійснюється із застосуванням методів математичної статистики і неминуче містять неточності, як методичні (обробка середніх величин та оцінка коливань випадкових величин щодо їх середнього значення), такі фактичні, пов'язані з неповною відповідністю аналізованого статистичного матеріалу і прийнятих в страхування ризиків. У результаті страховий менеджмент, як загальний, так і фінансовий, змушений мати справу з ризиком нестачі зібраної страхової премії та сформованого страхового фонду на майбутні виплати за укладеними договорами страхування, тобто з ризиком неплатоспроможності. Цей ризик є специфічним для страхового бізнесу. З урахуванням цієї специфіки фінансовий менеджмент у страховому бізнесі можна визначити як управління залученими і власними фінансами для досягнення стратегічної мети бізнесу при дотриманні нормативних вимог до фінансової стійкості страхової компанії. [6].

Література:

1. Алескерова Ю.В. Управління капіталом страхових компаній / Ю.В. Алескерова, О.М. Сідак Інфраструктура ринку. - 2018. - Вип. 18. - С. 300-306.
2. Добош Н. М. Основні принципи формування та управління капіталу страховика [Електронний ресурс] / Н. М. Добош // Національний університет "Львівська політехніка". – 2013. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/Admin/Desktop/VNULPM_2013_767_22.pdf.

3. Чиж Л. М. Сутність, структура та функції страхового капіталу / Л. М. Чиж. // Економіка. Управління. Інновації. - 2012. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_66.
4. Про затвердження Методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя від 17 грудня 2004 № 3104// ДЕРЖАВНА КОМІСІЯ З РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ – 2004 - Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05>
5. Кузьменко О. Г. Інвестиційна діяльність страхових компаній / О. Г. Кузьменко. // Фінансовий простір. – 2013. – №3. – С. 159–163.
6. Марценюк — Розарьонова О.В. Особливість і стан розвитку страхового ринку України / О.В. Марценюк-Розарьонова // Економічні науки. — 2014. — № 7. — С. 48—50.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Семенчук Дмитро Віталійович

Аспірант

Державний науково-дослідницький інститут інформатизації та моделювання економіки

Місто Київ

***Анотація.** У статті оцінено наявні і потрібні обсяги інвестицій у прискорений розвиток економіки, проаналізовано взаємозв'язок макроекономічних умов, обсягів інвестицій та темпів зростання ВВП, визначено обсяг дефіциту капітальних інвестицій.*

***Ключові слова:** капітальні інвестиції, економічний розвиток, державне регулювання, потенційний ВВП.*

В Україні постійно з різною результативністю здійснюються кроки для покращення інвестиційного середовища країни. Однак, у цілому, стимулюючий ефект від державного регулювання в цій сфері залишається низьким, що відображається на низьких темпах зростання ВВП країни (2,3-2,5 відсотків у 2016-2017 рр.). Невисокою є інвестиційної привабливість країни та її регіонів для іноземних інвесторів. Низька інвестиційна привабливість України стримує модернізацію її економіки, проведення невідкладних реформ, вихід із глибокої системної кризи 2014-2015 років та подолання структурних диспропорцій в економіці.

В таблиці 1 наведено динаміку обсягів капітальних інвестицій в національній економіці за останні 8 років разом з іншими макропоказниками розвитку. Треба враховувати, що 2014-2015

роки були вкрай кризовими із зниженням ВВП за 2 роки на 18 відсотків. В результаті частка нагромадження основного капіталу у ВВП зменшилась з приблизно 18-19 відсотків у докризовий період до 13-14 %, що є дуже низьким показником, який буде відновлюватися повільно (інвестиційна активність має значний у 3-5 років часовий лаг між відновленням сприятливих умов для інвестицій, прийняттям рішення про інвестиції і самими інвестиціями. З досвіду інших країн, для швидкого відновлення економіки потрібні інвестиції у 20-25 відсотків ВВП. Обсяги іноземних інвестицій в результаті кризи зменшилися за 2015-2016 роки на 35 %, а всі капітальні інвестиції - за три роки (2013-2015 рр.) зменшилися на 34 %. Зростання у 22 відсотків почалося лише з 2017 року.

Таблиця 1

Обсяг інвестицій в системі макроекономічних показників розвитку

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Реальний валовий внутрішній продукт (у цінах попереднього року), %	104,1	105,5	100,2	100	93,4	90,3	102,4	102,5
Питома вага валового нагромадження основного капіталу у ВВП, %	18,1	18,4	19,4	17,3	14,2	13,5	15,1	15,0
Індекс споживчих цін (до попереднього року), %	109,4	108	100,6	99,7	112,1	148,7	113,9	114,4
Індекс капітальних інвестицій, % до попереднього року		118,8	108,5	88,9	75,9	98,3	118,0	122,1
Рівень безробіття (за методологією МОП), %	7,2	7,9	7,5	7,2	9,3	9,1	9,3	9,3

Джерело: складено за даними [3]

Макроекономічні умови для інвестиційної діяльності створюються відповідною державною політикою, яку реалізують органи центральної виконавчої влади та Національний банк. Держава може реалізовувати як пряму участь в інвестиційному процесі вкладаючи свої бюджетні кошти, розвиваючи підприємства державного сектору економіки, так і опосередковано: впливаючи на інвестиційне середовище (створюючи макроекономічний інвестиційний клімат, розвиваючи грошово-кредитну сферу, стимулюючи бюджетними витратами сукупний попит, регулюючи банківську діяльність, діяльність інвестиційних посередників, фінансуючи та стимулюючи академічну науку, діяльність дослідницьких науково-технічних); регламентуючи умови фінансової і господарської діяльності підприємств (податки, норми амортизації, охорона праці, екологічні нормативи, стандартизація продукції).

У 2017 році капітальні інвестиції склали лише 15 % ВВП (при потенційно потрібних 20-23 %). В таблиці 2 наведено, що за 16 видами економічної діяльності (ВЕД) тільки в шести був темп зростання більший за 100 відсотків. Досвід економічного зростання у 2000-2008 рр.

свідчить, що для стабільного зростання ВВП з темпом більше 6-7 % необхідно зростання капітальних інвестицій в 2-2,5 рази більше. При темпі зростання інвестицій у 3 % на рік зростання ВВП може бути не більшим за 100,5-100,7 % на рік. Капітальні інвестиції в галузях реального сектору економіки стають особливо проблемними, вони чутливі до кризових процесів та швидко падають при несприятливих умовах загальноекономічної ситуації.

Таблиця 2

Індекси капітальних інвестицій за видами економічної діяльності

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Усього	1,188	1,085	0,889	0,759	0,983	1,18	1,221
Сільське, лісове та рибне господарство	1,337	1,128	1,001	0,846	1,271	1,495	1,307
Промисловість	1,416	1,075	1,003	0,743	0,801	1,187	1,234
Будівництво	0,91	1,18	0,957	0,807	0,954	0,913	1,105
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,056	1,137	0,928	0,739	0,757	1,25	1,13
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,147	1,153	0,568	0,722	0,93	1,352	1,422
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,212	1,09	0,858	1,031	0,674	1,363	1,029
Інформація та телекомунікації	0,748	1,01	1,087	0,759	2,218	0,631	1,02
Фінансова та страхова діяльність	0,773	1,265	0,95	0,886	0,823	1,083	1,024
Операції з нерухомим майном	1,25	0,741	1,063	0,794	0,825	1,752	0,841
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,713	0,907	0,353	0,661	1,179	1,274	1,324
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,057	2,008	0,497	1,03	1,369	1,459	1,187
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1,409	0,967	0,587	0,578	2,262	1,394	1,449
Освіта	0,899	0,694	0,587	0,578	2,262	1,394	1,449
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,994	1,279	0,719	0,439	1,458	1,985	1,895
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,214	0,965	1,413	0,318	1,442	0,778	1,659
Надання інших видів послуг	1,918	0,297	0,356	0,948	1,067	1,194	1,666

Джерело: дані Держстату України [3].

Кожен конкретний рівень реалізації інвестиційного потенціалу залежить від комплексу чинників системного, галузевого та корпоративного рівня. Процес управління інвестиційним

потенціалом треба розглядати як управлінську технологію за класичним циклом дій з управління процесом: планування, організація, мотивація, моніторинг і за його результатами внесення змін до інвестиційних планів.

Інвестиційний потенціал є формою теоретичного механізму, який реалізує трансформацію інвестиційних намірів у реальні інвестиційні проекти, перетворює фінансові ресурси у інвестиційні активи, на яких виробляються нові товари і послуги. Стан інвестиційного потенціалу важко вимірюється, тому що він залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, кількісних та якісних змін в економічній системі. Певними індикаторами таких змін можуть бути показники вартості капіталу та рівня ризику, які враховуються при прийнятті рішення інвестором.

Інвестиційний потенціал залежить від спроможності інвестора досягати бажаного результату через реалізацію та управління своїми інвестиційними можливостями, що містяться в наявних у інвестора ресурсах. В цілому, технологія кращого використання інвестиційного потенціалу складається з: наявних у інвестора ресурсів для капітальних інвестицій; наявних фахівців, які можуть здійснити якісний інвестиційний менеджмент; поточного стану підприємства, на базі якого буде здійснюватися інвестиційний проект; зовнішніх умов для інвестицій (макрофінансова стабільність економіки на глибину реалізації інвестицій — 5-8 років). З урахуванням цього переліку формування інвестиційного потенціалу є складним системним процесом управління інвестиційними можливостями підприємств, який містить всю групу технологій стратегічного та виробничого менеджменту підприємств.

Для досягнення більш високих показників використання інвестиційного потенціалу державна політика має бути суттєво посилена в різних напрямках, в тому числі і за рахунок більш стабільних макроекономічних умов, прямих форм участі держави в інвестиційних проектах і непрямих методів створення пільгових режимів для інвесторів. Потрібна нова модель [5] поєднання інвестиційних і інноваційних напрямів розвитку національних товаровиробників, реально працююча система юридичного захисту інвестуючих підприємств. Інвестиційне програмування є складовим елементом макрофінансової політики держави, що забезпечує збалансованість між ресурсами, процесами та результатами фінансово-господарської діяльності підприємств. Процеси зростання ВВП і інвестицій поєднують макроекономічний та корпоративний рівень економіки та економічної політики. На макрорівні формуються лише умови для використання інвестиційного потенціалу, а інвестиції здійснюються на корпоративному рівні разом з усіма технологіями інвестиційного менеджменту підприємства.

Стратегічне планування необхідних темпів зростання ВВП через інвестиційне планування може забезпечувати реалістичність економічної політики та досягнення програмних цілей через

ув'язку фінансових ресурсів з інвестиційними можливостями підприємств, інвестиційного попиту з інвестиційною пропозицією.

Розрив між потенційно потрібним та наявним обсягом інвестицій дає орієнтир необхідних додаткових фінансових ресурсів, які потрібні економіці, але які з різних причин є лише потенційно можливими. Ефект від використання таких додаткових коштів у вигляді приросту обсягів продукції чи ВВП має розраховуватися при умові максимально ефективного їх використання. При інвестиційному плануванні використання додаткових коштів має використовуватися технологія максимального ефекту від інвестицій. Тоді враховані додаткові кошти для інвестицій будуть відповідати завданню оцінки інвестиційного потенціалу.

Досягнення більш високого рівня інвестиційного потенціалу є завданням нової моделі економічної політики [5], яка має впроваджуватися для модернізації національної економіки. Рано чи пізно це треба буде робити для реального економічного зростання з темпом у 7-8 % на рік. Розвиток ефективних інститутів взаємодії влади та бізнесу є сучасним напрямом формування ефективної інвестиційної політики, підвищення інноваційної активності, розвитку економічної та соціальної інфраструктури, активізації науково-технічної та інноваційної діяльності в інтересах розвитку національної економіки, спрямування інвестиційних потоків у пріоритетні сектори (машинобудування, агропромислова переробка, інформаційні технології, будівництво, хіміко-фармацевтична галузь, військово-оборонний комплекс), створення та удосконалення функціонування територій пріоритетного розвитку.

Формування та максимальна реалізація інвестиційного потенціалу країни характеризує здатність системи державного регулювання досягати оптимального поєднання умов та бажань суб'єктів господарювання розвивати свій бізнес, фінансувати інновації, модернізувати основні виробничі засоби, нематеріальні активи; вкладати в освіту, трудові ресурси, нові управлінські технології.

Реальна потреба економіки в інвестиціях залежить від динамічності зростання ВВП і макроекономічних умов. Для України дефіцит капітальних інвестицій складає близько 10 % ВВП щорічно. При оптимістичному сценарії це могло б забезпечити подвоєння темпів економічного зростання (6-7 % на рік) і вихід на прийнятні суспільством середньострокові економічні результати.

3. Сучасний інвестиційний потенціал економіки складає 50-60 % від потенційно можливого. Основний оперативний ресурс для зростання: власний прибуток підприємств реального сектору економіки. Основний стратегічний ресурс — позики банківської системи при умові здешевлення до 5-6 % річних. Іноземні інвестиції можуть бути ресурсом вже у середньостроковій перспективі при умові тривалої макрофіскальної стабільності (інфляція до 6%, коливання валютного курсу — до 1,5 в.п.).

Література:

1. Білоусова О. С. Інвестиційний потенціал економіки України та країн ЄС/ О. С. Білоусова // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць. 2017. №1-2. С. 60-67.
2. Гуляєва Н.М. Стратегічне моделювання інвестиційної діяльності підприємств.// Фінанси України. – 2008. - №1. – С.55.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2018/3.pdf f<http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Крючкова І. В. Макроструктурний дизайн економік України та країн ОЕСР // Економіка і прогнозування. 2016. № 3. С. 7-28.
5. Манцуров І.Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки: Монографія - К.: НДЕІ, 2011, - 655 с.
6. Щукін Б. М. Інвестування: курс лекцій. - К.: МАУП, 2004.- 216 с.

НАУКОВЕ МИСЛЕННЯ: Збірник статей учасників двадцять шостої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього», (21 - 28 січня 2019р.)– Видавництво НМ. – Дніпро, 2019. – 64с.

Підписано до друку 02.02.2019 р.

Друк офсетний. Папір типографський. Тираж 50 прим. Замовлення № 010026/1